

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักการตำรวจชุมชน

ตามที่ได้อธิบายมาไว้ในบทข้างต้น การนำเอาหลักการตำรวจชุมชนมาปฏิบัติให้ได้ผลดีนั้นจำเป็นต้องมีการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนและสร้างสรรการประสานระหว่างสาขาอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพยากรของรัฐที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ถูกจัดสรรและดำเนินการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองของประชาชนด้วย

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง "การมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรประชาชน" ได้มีการกล่าวถึงไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกือบทุกฉบับ โดยความหมายคำว่า "องค์กรประชาชน" คือ การรวมประชาชนในชุมชน หมู่บ้าน หรือตำบลในรูปของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเองหรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน หรือแม้กระทั่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของทางราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนกลุ่มที่จัดตั้งอาจเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือไม่มีกฎหมายรองรับ แต่อาจมีระเบียบทางราชการหรือระเบียบของกลุ่ม ที่จัดทำขึ้นเองเพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และกลุ่มที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรองรับ อาจเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี จากคำนิยามดังกล่าวสามารถแยกประเภทขององค์กรประชาชนได้สองประเภทคือ องค์กรประชาชนที่จัดตั้งโดยประชาชน และองค์กรประชาชนที่จัดตั้งโดยรัฐ

หลักการตำรวจชุมชนเป็นการร่วมมือป้องกันอาชญากรรมระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับชุมชนต่าง ๆ โดยเน้นอำนาจให้หลักสายใยความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลประสานปฏิบัติงานป้องกัน

¹ ประธาน สุวรรณมงคล, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาวิจัยและเผยแพร่, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527), หน้า 122..

อาชญากรรมเพื่อแก้ไขปัญหาลังคมและป้องกันวิกฤตการณ์ทางสังคมมิให้เกิดขึ้น การดำเนินการ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำเอาประชาชนหรือองค์กรประชาชนไม่ว่าจะถูกจัดตั้งโดยประชาชน หรือโดยรัฐ เข้ามามีบทบาทในงานตำรวจ

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นอันเป็นอุปสรรคสำคัญในการนำประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม คือ ความไม่ชัดเจนของโครงสร้าง บทบาท และหน้าที่ ความรับผิดชอบขององค์กรประชาชน ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกิดความไม่เข้าใจและสับสนใน บทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองและการประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องในองค์กรประชาชน ดังเช่น กลุ่มสมาชิกแจ้งข่าวอาชญากรรม กลุ่มสมาชิกโครงการชุมชนสัมพันธ์และมวลชนสัมพันธ์ ฯลฯ อันเป็นโครงการของกองบัญชาการตำรวจนครบาลที่มีวัตถุประสงค์ในการนำเอาประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งองค์กรประชาชนเหล่านี้จัดตั้งโดยประชาชน ไม่มีกฎหมายรองรับ และองค์กรประชาชนที่จัดตั้งโดยรัฐ เช่น ลูกเสือชาวบ้าน อาสาสมัครไทย อาสาป้องกันชาติ ฯลฯ เป็นต้น

ในอดีตที่ผ่านมา องค์กรประชาชนเหล่านี้มีบทบาทในการช่วยงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าสมาชิกอาสาสมัคร ยังมีจำนวนน้อย อันทำให้โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ไม่อาจบรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร การที่ ประชาชนยังไม่ให้ความร่วมมือในงานด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเท่าใดนัก อาจ เป็นเพราะว่าประชาชนไม่มีความมั่นใจในสวัสดิภาพของตน รวมทั้งไม่มีความรู้ความเข้าใจใน กฎหมายของบ้านเมืองที่จะคุ้มครองเขาเหล่านั้น

การดำเนินการป้องกันอาชญากรรมโดยอาศัยหลักการตำรวจชุมชนนั้นบางครั้งมีความ จำเป็นที่จะต้องนำเอาประชาชนเข้ามาปฏิบัติงานร่วมกับตำรวจ เช่น การนำเอาประชาชนเข้า มาเป็นสายตรวจร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือการก่อตั้งกลุ่มราษฎรให้ทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแล ความปลอดภัยของชุมชน เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้การอบรมความรู้ในเรื่องกฎหมาย ต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนรู้ถึงอำนาจหน้าที่ของตนในการปฏิบัติการป้องกันและปราบปราม อาชญากรรม ดังนั้นจึงขออธิบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการนี้ไว้ดังนี้

4.1 ราชกรูในฐานะผู้ช่วยเหลือเจ้านักงาน

ประมวลกฎหมายอาญาไม่มีบทนิยามสำหรับผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่โดยตรง แต่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดต่อราชกรู "ผู้ซึ่งต้องช่วยเจ้านักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติกรตามหน้าที่" ในมาตรา 138 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

"มาตรา 138 ผู้ใดต่อสู้หรือขัดขวางเจ้านักงานหรือผู้ซึ่งต้องช่วยเจ้านักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติกรตามหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการต่อสู้หรือขัดขวางนั้น ได้กระทำโดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่เหี้ยว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ"

และมีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดต่อราชกรู "ผู้ช่วยเหลือเจ้านักงาน" ในมาตรา 289 (3) ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

"มาตรา 289 ผู้ใด

(1) _____

(2) ข้าราชการซึ่งกระทำการตามหน้าที่ หรือเพราะเหตุที่จะกระทำหรือได้กระทำการตามหน้าที่

(3) ข้าราชการช่วยเหลือเจ้านักงาน ในการที่เจ้าหน้าที่นั้นกระทำความผิดที่ หรือเพราะเหตุที่บุคคลนั้นจะช่วยหรือได้ช่วย เจ้าหน้าที่ดังกล่าวแล้ว

(4) _____

(5) _____

(6) _____

(7) _____

ต้องระวางโทษประหารชีวิต"

ตามที่ทราบกันแล้วว่าการตีความกฎหมายอาญาต้องตีความตามถ้อยคำโดยเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในบทกฎหมายข้างต้น จึงสามารถแยกประเภทของผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

- (1) ผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย (มาตรา 138)
- (2) ผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตามข้อเท็จจริง (มาตรา 289(3))

1. ผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย

เมื่อพิจารณาถ้อยคำในมาตรา 138 แล้วจะเห็นว่าบทบัญญัติกฎหมายเน้นให้เห็นจุดเด่นอยู่ที่ "ต้องช่วยเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายในการปฏิบัติการตามหน้าที่" ลักษณะการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวจึงมีความหมายว่าที่จะเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีกฎหมายให้เข้าช่วยได้ โดยจะต้องถูกเรียกให้ช่วยตามกฎหมาย ไม่ใช่เข้าช่วยโดยสัญญา โดยร้องขอหรือโดยอาสาสมัครเข้าไปเอง การช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในกรณีนั้นจึงเป็นการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่โดยอำนาจของกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามการเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตามมาตรานี้จะต้องมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ด้วย มิใช่ปฏิบัติหน้าที่โดยลำพัง

คำพิพากษาฎีกาที่ 618/2504 เจ้าหน้าที่มีคำสั่งตามอำนาจหน้าที่ให้จัดการเรือเร็วไซมาน และจ้างคนให้ทำการเรือโดยอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่โดยใกล้ชิด จำเลศทราบแล้วยังขัดขืนเข้าปลักคนเรือเพื่อขัดขวางการเรือ ส่อมมีความผิดฐานขัดขวางเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติการตามหน้าที่

คำพิพากษาฎีกาที่ 984/2514 คินเกิดเหตุ ตำรวจกับพวกเจ้าทรัพย์สินติดตามไปเอาเรือของเจ้าหน้าที่ที่ถูกคนร้ายชิงไป พบจำเลศทั้งสองอยู่ในเรือลำหนึ่ง ตำรวจซึ่งแต่งเครื่องแบบร้องว่า "นี่ตำรวจ นั้นเรืออะไร เข้ามาก่อน" จำเลศเบนหัวเรือหนี เรือตำรวจไล่ตามไปได้ 5-6 วา จำเลศยิงปืนมา 1 นัด กระสุนปืนถูกพวกเจ้าทรัพย์สินที่อยู่ในเรือตำรวจ

เมื่อเรือตำรวจไล่ไปทันเรือจำเลย จำเลยทั้งสองก็กระโดดน้ำหนีไปพร้อมกัน ดังนั้นถือว่าจำเลยได้ร่วมกันกระทำความผิดฐานใช้ปืนเป็นอาวุธต่อสู้ขัดขวาง และฐานพยายามฆ่าเจ้าพนักงานกับผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานที่กระทำความผิดตามที่

2. ผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามข้อเท็จจริง

ผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามมาตรา 289(3) นี้ มีความหมายถึงผู้ที่เข้าไปช่วยเจ้าพนักงานตามข้อเท็จจริง แม้ไม่มีกฎหมายให้เข้าไปช่วยเหลือ แต่คนได้เข้าไปช่วยเหลือใครเขาก็ต้องได้รับโทษสูงขึ้น ในลักษณะดังกล่าวนี้จึงรวมถึงผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามกฎหมายด้วย เพราะการช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ก็เป็นการช่วยเหลืออย่างหนึ่งเหมือนกัน ดังนั้นการช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามบทบัญญัตินี้ จึงหมายถึงทั้งการช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามข้อเท็จจริงและการที่ต้องช่วยเจ้าพนักงานตามกฎหมายด้วย เนื่องจากเป็นถ้อยคำที่กว้างและรวมไปถึงการช่วยเหลือไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 64/2503 จำเลยได้ทำร้ายผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านโดยเจตนาฆ่าและทำร้ายผู้ใหญ่บ้านที่เข้าจับจำเลยในที่รโหฐานในเวลากลางคืนโดยไม่มีอำนาจ ทั้งไม่ปรากฏว่าจำเลยได้ทำความผิดซึ่งหน้าแต่ประการใด ดังนั้น การกระทำของจำเลยเป็นความผิดฐานพยายามฆ่าตามมาตรา 288, 80 และฐานทำร้ายร่างกายตามมาตรา 295 ไม่เป็นความผิดฐานพยายามฆ่าผู้กระทำการช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามมาตรา 289, 80 และฐานทำร้ายเจ้าพนักงานตามมาตรา 296

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1037/2503 สารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยกำนัน เมื่อกำนันมีหน้าที่และอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิด สารวัตรกำนันก็ย่อมช่วยกำนันทำการจับกุมผู้กระทำความผิดได้ และการช่วยทำการจับกุมผู้กระทำความผิดนี้ ไม่จำเป็นจะต้องให้กำนันเรียกร้องให้ช่วยหรือต้องมีกำนันอยู่ด้วย เพราะกฎหมายให้มีหน้าที่ช่วยกำนันอยู่ในตัวเป็นปกติแล้ว เมื่อจำเลยต่อสู้และทำร้ายสารวัตรกำนันในการจับกุมจำเลยและควบคุมจำเลยส่งพนักงานสอบสวน ย่อมได้ชื่อว่า จำเลยต่อสู้ผู้ต้อง

ช่วยเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 138 และ
ทำร้ายผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามมาตรา 296 ประกอบด้วยมาตรา 289

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2228/2515 คำตรวจขอแรง บ. ราชกรูเจ้าของเรือยนต์ให้
ขับเรือติดตามจำเลยซึ่งเป็นคนร้าย เมื่อตามไปทัน บ. จอดเรือแล้วแยกกันกับตำรวจวิ่งไล่ตาม
จำเลยไป เช่นนี้เป็นการที่ บ. เข้าช่วยเจ้าพนักงานโดยสมัครใจเอง เมื่อจำเลยยิง บ. ได้
รับอันตรายแก่กาย การกระทำของจำเลยจึงเป็นการพยายามฆ่าผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการ
ที่เจ้าพนักงานนั้นกระทำตามหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289(3), 80 แต่ไม่ใช่
เป็นการใช้กำลังประทุษร้ายในการต่อสู้หรือขัดขวางผู้ซึ่งต้องช่วยเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการ
ปฏิบัติการตามหน้าที่อันเป็นความผิดตามมาตรา 138

เมื่อพิจารณาด้วยบทกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า
การเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามมาตรา 138 และตามมาตรา 289(3) นั้นแตกต่างกันตรง
ที่ว่า ตามมาตรา 289(3) เป็นการที่ผู้ถูกทำร้ายได้ช่วยเจ้าพนักงานตามข้อเท็จจริง ไม่มีหน้าที่
อันกฎหมายบังคับให้ต้องช่วย ส่วนมาตรา 138 ต้องเป็นการช่วยตามหน้าที่ที่กฎหมายบังคับ เช่น
ตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 82 แม้จะใช้คำว่าขอความช่วยเหลือ แต่ก็มีคำว่า
บังคับให้ช่วยรวมอยู่ด้วยกับมาตราต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น เป็นต้น²

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าราชกรูจะตกอยู่ในสถานการณ์เป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานโดย
เหตุ 2 ประการคือ การเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานโดยเหตุที่เจ้าพนักงานเป็นผู้ร้องขอหรือ
บังคับ กับการเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานโดยสมัครใจ มีปัญหาที่น่าขบคิดข้อหนึ่งว่าการช่วยเหลือ
เจ้าพนักงานของราชกรูนั้นเป็นหน้าที่ที่ราชกรูต้องกระทำหรือไม่ ท่านศาสตราจารย์จิตติ ดิงคัมภีร์
มีความเห็นว่าหน้าที่เกิดจากการกำหนดโดยกฎหมาย อาจกำหนดโดยกฎหมายทั่วไปหรืออาจ

² หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2228/2515

กำหนดโดยกฎหมายเฉพาะเป็นกรณีไปได้³ เมื่อพิจารณาแล้วนั้นก็อาจตีความได้ว่าหน้าที่คือ
กิจที่กฎหมายบังคับให้บุคคลต้องกระทำการตามที่ระบุไว้มิฉะนั้นจะมีความผิด กิจที่กฎหมายบังคับ
ไว้ให้บุคคลต้องกระทำเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ

ก) กฎหมายรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534
หมวด 4 ได้กำหนดหน้าที่ของชนชาวไทยอันเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายและการช่วยเหลือ
เจ้าพนักงานไว้ดังนี้

มาตรา 54 บัญญัติว่า บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

มาตรา 56 บัญญัติว่า บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นว่ารัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายทั่วไปได้กำหนด
ให้ราษฎรมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการ แม้คำว่า ราชการ ไม่มีกฎหมายกำหนดบทนิยามหรือระบุไว้
โดยตรง แต่โดยหลักรัฐธรรมนูญซึ่งแยกอำนาจออกเป็นอำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และ
อำนาจนิติบัญญัติ คำว่า ราชการ น่าจะหมายถึงกิจการบริหารตุลาการ และนิติบัญญัติที่รัฐ
พึงปฏิบัติกิจการของรัฐในส่วนการบริหารและตุลาการนี้ มีกฎหมายกำหนดแบ่งแยกออกไปเป็น
ส่วน ๆ กฎหมายแบ่งส่วนราชการนี้ย่อมแสดงราชการบริหารด้วยในตัว กิจการใดเป็นราชการ
หรือไม่จะทราบได้ก็โดยพิจารณาว่าอยู่ในวัตถุประสงค์ตามสภาพของส่วนราชการเหล่านั้นหรือไม่
นอกจากนี้กฎหมายก็จะเป็นตัวกำหนดแต่งตั้งเจ้าพนักงานให้ปฏิบัติราชการ ดังนี้ การช่วยเหลือ
ราชการของราษฎรจึงอาจหมายถึง การที่ราษฎรเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือหรือสนับสนุนกิจการใด ๆ ที่
เจ้าพนักงานต้องกระทำโดยมีอำนาจตามกฎหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

³ จิตติ ดิงศภักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่

สำหรับราชการในด้านป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญามาตรา 2(16) * ส่วนพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะเป็นผู้ใด นักนิติศาสตร์ได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้ **

(1) เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ได้แก่

ก. พนักงานฝ่ายปกครอง ตาม พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องที่ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1035/2482 อำนาจในการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ.ปกครองท้องที่นั้น อยู่ที่กรมการอำเภอ (เดิม) ซึ่งมีนายอำเภอ ปลัดอำเภอและสมุหบัญชี เท่านั้น หากใช้ทั้งคณะกรรมการอำเภอไม่

ข. ฝ่ายตำรวจ ได้แก่ ตำรวจทุกชั้นตั้งแต่พลตำรวจถึงพลตำรวจเอก คำพิพากษาฎีกาที่ 1126/2503 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไม่ใช่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ตาม ป.วิ อาชญามาตรา 2(16)

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญามาตรา 2(16) บัญญัติว่า "พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้รวมถึงนักคดี เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าพนักงานอื่น ๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปราม"

** สวัสดิ์ชัย ใจหาญ, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 มาตรา 1 ถึง 76 พร้อมด้วยตัวอย่างและคำพิพากษาฎีกา, (พระชนคร : การพิมพ์พระชนคร, 2513), หน้า 92-96.

- (2) พัดดี
- (3) เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต
- (4) เจ้าพนักงานกรมศุลกากร
- (5) เจ้าพนักงานกรมเจ้าท่า
- (6) เจ้าพนักงานกรมตรวจคนเข้าเมือง (ปัจจุบันสังกัดกรมตำรวจ

จึงเป็นพนักงานฝ่ายตำรวจตาม (1) ข. ข้างต้น)

- (7) เจ้าพนักงานอื่น ๆ เช่น

1. ทหารเรือ มีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ.ให้อำนาจทหารเรือปราบปรามการกระทำความผิดบางอย่างทางทะเล พ.ศ.2490 มาตรา 4
2. อนุบาลรถไฟ จับกุมผู้กระทำความผิดซึ่งหน้า ตามมติของคณะกรรมการรถไฟ ลงมติว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดเป็นอาญาแผ่นดิน เมื่อเห็นว่าจำเป็น ตาม พ.ร.บ.จัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ.2464 มาตรา 12 (ดู พ.ร.บ.การรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ.2494 มาตรา 16 ประกอบ).
3. พนักงานเจ้าหน้าที่ตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยสิทธิการประมงในเขตการประมงไทย พ.ศ.2482 ได้แก่ พนักงานประมง กรมการจังหวัด กรมการอำเภอ เจ้าพนักงานศุลกากร ผู้บังคับเรือ หรือผู้บังคับบัญชาหน่วยทหารแห่งราชนาวีและเจ้าพนักงานอื่น ๆ ซึ่งรัฐมนตรีได้แต่งตั้งขึ้น เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้
4. พนักงานเจ้าหน้าที่ตาม พ.ร.บ.แร่ พ.ศ.2510 มาตรา 15 ได้แก่ ทนายการประจำท้องที่ และเจ้าพนักงานซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 4) ซึ่งปฏิบัติการตาม พ.ร.บ.นี้ในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดอาญา

เจ้าพนักงานตั้งแต่ (2) ถึง (7) นี้ จะอยู่ในฐานะเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจตามอนุมาตรา (16) นี้ได้ ต่อเมื่อได้กระทำการอันเกี่ยวกับการจับปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปรามเท่านั้น หากไปกระทำนอกเหนือที่ตนไม่มีหน้าที่แล้ว ก็ไม่ใช่เจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1142/2482 เจ้าพนักงานสรรพสามิต มีหน้าที่จับกุม ผู้กระทำความผิดในและนอกระหว่าง เมื่อออกไปตรวจท้องที่นาสอาเภอลิ่งให้จับกุมความผิดอื่น เจ้าพนักงาน สรรพสามิตไม่มีอำนาจจับกุมผู้มีอาชญากรรม จะจับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมายนอกหน้าที่ของตนได้ต่อเมื่อ มีหมายจับหรือเป็นเรื่องมีอำนาจจับตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 78

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 115/2489 เล่มียนสรรพสามิตไม่ใช่เจ้าพนักงานฝ่าย ปกครองหรือตำรวจ แม้จะไปจับกุมเกี่ยวกับการพาเกลือหนีออกนอกอาณาเขตกับตำรวจก็ตาม

ข) ประมวลกฎหมายอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 368 ได้กำหนด หน้าที่ที่บุคคลจะต้องกระทำตามคำสั่งหรือคำสั่งบังคับของเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจออกคำสั่ง หรือคำสั่งนั้นได้ไว้ โดยเนื้อความของบทบัญญัติแล้ว สามารถแยกออกเป็นสาระสำคัญได้ สองวรรคคือ

วรรคแรกเป็นเรื่องที่เจ้าพนักงานออกคำสั่งให้ราษฎรกระทำการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ เพื่อให้การนั้นเป็นไปตามกฎหมายบทใดบทหนึ่ง ซึ่งหมายถึงเป็น เรื่องที่ราษฎรจะต้องทำหรือมีหน้าที่จะต้องทำด้วยตนเอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 304/2517 จำเลยเป็นพระภิกษุไม่อยู่ในโอวาทของ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายไปไหนไม่ลาเจ้าอาวาส นำบุคคลภายนอกและพระ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประมวลกฎหมายความอาญามาตรา 368 บัญญัติว่า ผู้ใดทราบบคำสั่งของ เจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามอำนาจที่มีกฎหมายให้ไว้ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ ทั่วยอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบวันหรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการเช่นนั้นเป็นคำสั่งให้ช่วยทำกิจการในหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ซึ่งกฎหมาย กำหนดให้สั่งให้ช่วยได้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ

ภิกษุวัดอื่นมาพำนักในกุฏิจำเลย โดยไม่บอกเจ้าอาวาส ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่เจ้าอาวาสบอก เจ้าอาวาสจึงออกคำสั่งให้จำเลยออกไปจากวัด จำเลยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันควร จำเลยมีความผิดตาม ป.อ.มาตรา 368

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2568/2522 ทางนิพาที่อยู่ในเขตโฉนดของจำเลย แต่ใช้เป็นทางสัญจรมา 60 ปี เป็นทางสาธารณะ จำเลยนำเสาไปปักขวางนายอำเภอซึ่งเป็นเจ้านักงานตามกฎหมายออกคำสั่งให้จำเลยถอนเสาไม่ออกไป จำเลยทราบคำสั่งแล้วไม่ปฏิบัติตาม จำเลยย่อมมีความผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6411/2534 เมื่อหัวหน้าคณะปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินได้สำเร็จ หัวหน้าคณะปฏิวัติยอมมีอำนาจออกประกาศหรือคำสั่งอันถือเป็นกฎหมายใช้บังคับแก่ประชาชนได้ ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 มิใช่ของบุคคลบางจำพวก แม้จะมีผลย้อนหลังกระทบถึงสิทธิของจำเลยและประชาชนก็มีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เมื่อจำเลยเกิดในราชอาณาจักรไทยเมื่อปี พ.ศ. 2489 โดยมีบิดามารดาเป็นคนชวนอพยพ จำเลยจึงถูกถอนสัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับดังกล่าว จำเลยมิใช่บุคคลที่มีสัญชาติไทยแต่เป็นคนชวนอพยพซึ่งต้องอยู่ในเขตควบคุมจังหวัดหนองคายตามประกาศและคำสั่งของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นคำสั่งของเจ้านักงานตามกฎหมาย จำเลยออกนอกเขตจังหวัดโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด จึงเป็นการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้านักงานเป็นความผิดตาม ป.อ.มาตรา 368

ส่วนวรรคสองเป็นเรื่องที่เจ้านักงานจะต้องกระทำการที่เป็นหน้าที่ของตน แต่จำเลยจะต้องให้ราษฎรช่วยเหลือในการกระทำนั้นจึงอาจสั่งให้ราษฎรช่วยเหลือตน เช่น เจ้านักงานผู้จัดการตามหมายจับขอความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้เคียง เพื่อจัดการตามหมายนั้นตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มาตรา 82

ทั้งนี้ถ้าราษฎรฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง โดยไม่มีเหตุผลหรือข้อแก้ตัวอันสมควร การปฏิบัติตามคำสั่งนั้นย่อมเป็นความผิด เช่น สั่งให้ออกไปจากที่สาธารณะประโยชน์ ทราบคำสั่งแล้วไม่ยอมออกไป สั่งให้ช่วยจัดการตามหมายจับซึ่งไม่อาจเกิดอันตรายแก่ตนเลย ทราบแล้วแต่ไม่ช่วย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าการที่ราษฎรไม่ปฏิบัติตามคำสั่งโดยมีเหตุหรือข้อแก้ตัว

อันสมควรแล้ว การไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นย่อมไม่เป็นความผิด เช่น การที่เจ้าพนักงานร้องขอให้ราษฎรช่วยตามหมายจับ แต่การช่วยนั้นจะเป็นอันตรายต่อตัวเขาเป็นต้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1035/2504 นายอำเภอสั่งให้จำเลยออกจากทุ่ง ซึ่งจำเลยรู้อยู่แล้วว่าเป็นที่ลาธารณประโยชน์ จำเลยไม่ยอมออก โดยอ้างว่าเป็นที่ของจำเลยนั้น ไม่ใช่เหตุหรือข้อแก้ตัวอันควร จึงมีความผิดตาม ป.อ.มาตรา 368

คำพิพากษาฎีกาที่ 2431/2532 การที่จำเลยไม่ยอมออกจากที่นิพาทตามคำสั่งของนายอำเภอนั้น เพราะเชื่อว่า จำเลยมีสิทธิครอบครองซึ่งเป็นข้อเท็จจริงอันเด็ดขาดเกี่ยวกับวินิจฉัยมาแล้วว่า การกระทำของจำเลยไม่มีความผิดฐานบุกรุก จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตาม ป.อ.มาตรา 368 แม้ปัญหาข้อนี้ตัดสินแล้วในศาลอุทธรณ์ศาลฎีกาก็มีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้ตาม ป.วิ.อ.มาตรา 185 ประกอบมาตรา 215 และ 229

ค) พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เป็นกฎหมายเฉพาะอีกฉบับหนึ่งที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน เนื้อความในพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มีดังนี้

มาตรา 27 : ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าของราษฎรในหมู่บ้านของตนตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ มีหน้าที่และอำนาจในทางปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร ดังจะกล่าวต่อไปนี้คือ

ข้อ 7. ถ้าเกิดเหตุจลาจลก่อกวนตายนกตี ตีชิงก่อกวน ปล้นทรัพย์ก่อกวนไฟไหม้ก่อกวนหรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใด ๆ ในหมู่บ้านของตน หรือในหมู่บ้านใกล้เคียงอันสมควรจะช่วยเหลือได้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน จะต้องเรียกลูกบ้านของตนออกช่วยเหลือต่อสู้คดีตามจับผู้ร้ายเอาของกลางคืนหรือดับไฟ หรือช่วยอย่างอื่นที่สมควรเต็มกำลัง

มาตรา 34 ทวิ : นอกจากอำนาจหน้าที่กล่าวโดยเฉพาะให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกำนัน ให้กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านด้วย

มาตรา 37 : ถ้าเกิดเหตุจลาจลก่อกวนตายนกตี ชิงทรัพย์ก่อกวน ปล้นทรัพย์ก่อกวนไฟไหม้ก่อกวนหรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใด ๆ ในตำบลของตน หรือในตำบลที่ใกล้เคียงอันสมควร จะ

ช่วยได้ก็ดีหรือมีผู้ร้ายแต่ที่อื่น ๆ มาฆ่าลุมในตำบลนั้นก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าลูกบ้านในตำบลนั้นบางคนจะเกี่ยวข้องเป็นโจรผู้ร้ายก็ดี เป็นหน้าที่ของกำนันจะต้องเรียกผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านในตำบลออกช่วยต่อสู้ติดตามจับผู้ร้าย หรือติดตามเอาของกลางคืนหรือดับไฟ หรือช่วยอย่างอื่นตามควรแก่การโดยเต็มกำลัง

มาตรา 44 : "ในตำบลหนึ่งมีสารวัตรสำหรับเป็นผู้ช่วยและรับใช้ของของกำนัน 2 คน ผู้ที่จะเป็นสารวัตรนี้แล้วแต่กำนันจะขอร้องให้ผู้ใดเป็น แต่ต้องได้รับความเห็นชอบของผู้ว่าราชการเมืองด้วย จึงเป็นได้และกำนันมีอำนาจเปลี่ยนสารวัตรได้"

คำพิพากษาฎีกาที่ 178/2479 และ 1073/2503 วินิจฉัยว่าสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยกำนัน มีอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปเช่นเดียวกับกำนัน ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 44 โดยไม่ต้องมอบหมาย

"มาตรา 83 กรมการอำเภอต้องตรวจตราและจัดการปกครองตำบลและหมู่บ้านให้เป็นไปได้จริงดังพระราชบัญญัติ"

นอกจากอำนาจหน้าที่กล่าวโดยเฉพาะให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการอำเภอให้กรมการอำเภอมีหน้าที่เช่นเดียวกับกำนันผู้ใหญ่บ้านด้วย"

กรมการอำเภอประกอบด้วยใครบ้างนั้น มาตรา 66 ระบุไว้ดังนี้

มาตรา 66 อำเภอ 1 ให้มีพนักงานปกครองคณะ 1 เรียกรวมกันว่ากรมการอำเภอ ๗ แยกเป็นรายตำแหน่ง ดังนี้คือ

(1) นายอำเภอ หรือถ้าเป็นตำแหน่งพิเศษ เรียกว่า ผู้ว่าราชการอำเภอเป็นหัวหน้าการปกครองทั่วไปในอำเภอ และขึ้นตรงต่อผู้ว่าราชการเมือง มีอำเภอละคนหนึ่ง

(2) ปลัดอำเภอเป็นผู้ช่วย และผู้แทนนายอำเภอ อยู่ในบังคับนายอำเภอ อำเภอหนึ่งมีจำนวนปลัดอำเภอน้อยตามสมควรแก่ราชการ

(3) สมุหบัญชีอำเภอ คือ ข้าราชการมีสังกัดในกรมสรรพากร มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายอำเภอในการเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินอยู่ในบังคับนายอำเภอ

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในมาตราต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ที่ได้นำมากล่าวไว้ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ราษฎรถูกกำหนดให้มีหน้าที่ต้องช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สารวัตรกำนัน และกรรมการอำเภอ ในการต่อสู้ติดตามจับผู้ร้ายในเหตุจลาจล ชกกันตาย ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ไฟไหม้ ติดตามเอาของกลางคืนหรือดับไฟ หรือเหตุร้ายสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งมีหน้าที่ต้องช่วยอย่างอื่นตามควร ดังนั้น ในกรณีที่มีเหตุร้ายสำคัญดังกล่าวเกิดในหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ ของราษฎรหรือเกิดในหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอใกล้เคียง ถ้าผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สารวัตรกำนัน หรือนายอำเภอ ปลัดอำเภอ หรือสมหนุชอำเภอ แล้วแต่กรณีขอให้ราษฎรช่วย ทำการต่าง ๆ ตามอำนาจของเจ้าพนักงาน ราษฎรก็มีหน้าที่ที่จะต้องช่วย ไม่เช่นนั้นย่อมมีความ ผิดฐานขัดคำสั่งของเจ้าพนักงานตามมาตรา 368 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

อย่างไรจึงจะถือว่าเป็นเหตุร้ายสำคัญนั้น มีคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยไว้เป็น แนวทางดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 76/2495 กำนันติดตามผู้ลุดคร่าหญิงออกนอกเขตท้องที่ ของตนได้ ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 มาตรา 37

คำพิพากษาฎีกาที่ 1612-1613/2508 ความผิดฐานลักทรัพย์ไม่เป็นเหตุร้าย สำคัญตามความหมายแห่ง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 27 (7) ผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่มีอำนาจจับกุมคนร้าย นอกเขตหมู่บ้านของตน เมื่อผู้ใหญ่บ้านไปจับกุมคนร้ายนอกเขตหมู่บ้าน ของตนก็เป็นการกระทำนอกเหนือหน้าที่ จึงไม่อยู่ในฐานะเป็นเจ้าพนักงาน ไม่มีอำนาจจับกุมตาม ป.ว.อ. มาตรา 78

คดีที่ได้ยกตัวบทกฎหมายดังกล่าวข้างต้นขึ้นมาเป็นตัวอย่างนั้น ข้าพเจ้ามี ความเห็นว่า ราษฎรมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงาน และหน้าที่นี้ราษฎรไม่สามารถจะ บอกปิดความรับผิดชอบได้ถ้าไม่มีเหตุผลอันสมควร ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รัฐมีความประสงค์ให้ราษฎร มีส่วนร่วมช่วยเหลือเจ้าพนักงานในงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม เพราะถ้ารัฐไม่มี ความประสงค์เช่นนั้น ก็คงไม่บัญญัติกฎหมายบังคับให้ราษฎรปฏิบัติตาม ดังจะเห็นได้จากเจตนารมณ์ ของกฎหมายที่กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืน

4.2 อำนาจหน้าที่ของราษฎรตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การที่ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมนั้น ในบางครั้งอาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงกับกระบวนการในการดำเนินการป้องกันและปราบปราม เช่น การจับ การควบคุม การค้นได้ โดยปกติแล้วอำนาจในการดำเนินการเหล่านี้เป็นของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ในบางกรณีที่ราษฎรเป็นผู้เสียหายหรือเป็นผู้เห็นหรือเป็นผู้ใกล้ชิดต่อเหตุการณ์ ซึ่งในขณะนั้นไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐคอยให้ความช่วยเหลือให้ทันทั่วไปได้ กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้อำนาจแก่ราษฎรกระทำการดังกล่าวได้เพื่อผ่อนความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นไม่ให้เกิดผลรุนแรง ดังนั้นเพื่อความเข้าใจจึงขอกล่าวอธิบายดังนี้

4.2.1 อำนาจและหน้าที่ของราษฎรในการจับ

การจับนั้นโดยปกติเป็นเรื่องโดยเจตนาของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง หรือเป็นหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และเป็นงานในลักษณะของการป้องกันปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย ซึ่งจะต้องใช้ความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ อันจะต้องผ่านการฝึกฝนมาโดยตรง เช่น ตำรวจจะมีโรงเรียนพลตำรวจ นายสิบตำรวจ และนายร้อยตำรวจที่จะทำการฝึกอบรมผู้ที่จะต้องไปทำหน้าที่จับกุมผู้กระทำผิด หากเป็นราษฎรธรรมดาอาจไม่มีความรู้ความชำนาญที่จะทำได้ผลดีเท่ากับที่ผู้ฝึกอบรม และยิ่งอาจเกิดอันตรายแก่ราษฎรผู้นั้นเอง เพราะถูกคนร้ายทำอันตรายถึงบาดเจ็บหรือถึงตาย ด้วยเหตุนี้เองกฎหมายจึงไม่ประสงค์ให้ราษฎรมีอำนาจจับผู้ใดได้ ดังปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79 ⁷

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79 บัญญัติว่าราษฎรจะจับผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่จะเข้าอยู่ในเกณฑ์มาตรา 82 หรือเมื่อผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้า และความผิดนั้นได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายนี้ด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อยกเว้นไว้ให้มีอำนาจจับได้ในเฉพาะกรณีที่ถูกหมอนับผู้ตีไว้เท่านั้น แสดงว่ากฎหมายมิได้ห้ามเด็ดขาดที่จะให้ราษฎรจับผู้อื่นได้ และอันที่จริงก็ยังมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่น ๆ อีก ที่ให้อำนาจราษฎรในการจับ ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 117 ที่ให้อำนาจบุคคลที่เป็นนายประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะจับผู้ต้องหาหรือจำเลยเมื่อผู้นั้นหนีหรือจะหลบหนีประกัน หรือตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2467 ที่กำหนดให้ราษฎรต้องช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ฯลฯ ต่อสู้ติดตามจับผู้ร้ายด้วย นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่สนับสนุนหลักการที่ให้ราษฎรมีอำนาจจับได้โดยสมัครใจเข้าไปช่วยเจ้าพนักงาน ตามมาตรา 289 (3) แห่งประมวลกฎหมายอาญา

ดังนั้นอำนาจและหน้าที่ของราษฎรในการจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงมีดังนี้

1. กรณีเจ้าพนักงานขอความช่วยเหลือตามมาตรา 82^๖ เป็นกรณีที่เจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับขอให้ราษฎรเข้าช่วยเหลือในการจับกุม โดยในการดำเนินการจับกุมนั้นจะต้องมีเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการตามหมายจับอยู่ด้วย ราษฎรจะดำเนินการจับโดยลำพังไม่ได้ ในกรณีนี้จะเห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานที่จะบังคับให้ราษฎรช่วยได้ และราษฎรมีหน้าที่ต้องช่วยถ้าการช่วยนั้นจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อตัวเอง^๗ แต่ถ้าราษฎรไม่เข้าช่วยเหลือโดยไม่มีข้ออ้างที่สมเหตุสมผล จะมีความผิดตามประมวลกฎหมาย

^๖ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 82 บัญญัติว่าเจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับ จะขอความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้เคียงเพื่อจัดการตามหมายนั้นก็ได้ แต่จะบังคับให้ผู้อื่นช่วยโดยอาจเกิดอันตรายแก่เขานั้นไม่ได้

^๗ หยัค แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 2-3, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 631.

อาญา มาตรา 368 จึงอาจสรุปได้ว่าอำนาจและหน้าที่ในการจับของเจ้าพนักงานเป็นอำนาจและหน้าที่หลัก ส่วนอำนาจและหน้าที่ในการจับของราษฎรเป็นอำนาจและหน้าที่รอง ดังนั้นอำนาจและหน้าที่ของราษฎรตามมาตรา 82 นี้ จึงถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจในฐานะเป็นผู้ต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงานเท่านั้น ไม่ใช่เป็นอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยตรง

2. กรณีที่มีความผิดซึ่งหน้าตามมาตรา 80 อำนาจในการจับของราษฎรในกรณีนี้เป็นอำนาจที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79 โดยเนื้อความแล้วอำนาจในการจับของราษฎรในกรณีนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อราษฎรพบ หรือเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์ที่มีการกระทำความผิดซึ่งหน้า และความผิดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความผิดที่ได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเมื่อพิจารณาข้อความในมาตรา 79 และ 80 แล้วอาจสรุปได้ว่าราษฎรจะมีอำนาจจับก็ต่อเมื่อ

- ก. เห็นบุคคลกำลังกระทำความผิด
- ข. พบบุคคลในอาการใด ซึ่งแทบจะไม่มีเวลาสงสัยเลยว่าเขาได้กระทำความผิดมาแล้วสด ๆ
- ค. พบหรือเห็นบุคคลถูกไล่จับตั้งผู้กระทำความผิด โดยมีเสียงร้องเอะอะ
- ง. พบบุคคลแทบจะทันทีทันใดหลังจากการกระทำความผิดในถิ่นแถวใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุ นั้น และมีสิ่งของที่ได้อาจจากการกระทำความผิดหรือมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสันนิษฐานได้ว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีร่องรอยเห็นประจักษ์ที่เสื้อผ้า หรือเนื้อตัว ผู้นั้น
- จ. ความผิดที่กระทำเป็นความผิดที่ได้ระบุไว้ในบัญชีแนบท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

4.2.2 อำนาจและหน้าที่ของราษฎรในการควบคุม

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้ชี้ให้เห็นว่า "ความมุ่งหมายที่จะจับกุมผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอาญานั้นอย่างหนึ่ง และความมุ่งหมายที่ให้พนักงานสอบสวน

ควบคุมหรือขอให้ศาลขังผู้ต้องหาเป็นอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ที่ต้องจับกุมผู้ต้องสงสัยนั้น ก็เพื่อจะได้ตัวผู้ต้องหาสอบสวน เมื่อได้ทำการสอบสวนเกี่ยวกับผู้ต้องหาเสร็จสิ้นแล้ว ต้องถือว่าความจำเป็นที่จะจับกุมคุมขังย่อมหมดไป ผู้ต้องหาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับประกันตัวไป ในต่างประเทศ พนักงานสอบสวนหรือศาลจะไม่ให้ประกันได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุผล 2 ประการ คือ (1) ถ้าให้ประกันไปแล้วจะทำให้พยานหลักฐานเลือนราง หรือ (2) เกรงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี" ความเห็นของ ศาลตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ดังกล่าวข้างต้นนี้ นับว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้องและสอดคล้องกับบทบัญญัติในกฎหมาย หากเราได้พิจารณาขั้นตอนของบทบัญญัติแห่งกฎหมายแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการจับแล้ว ผลต่อมาในขั้นแรกก็คือการควบคุมและการควบคุมนี้กฎหมายได้บัญญัติไว้ว่า ห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหลบหนีเท่านั้น มาตราการดังกล่าวนี้เป็นการปฏิบัติต่อผู้ถูกจับหลังจากที่ได้มีการจับโดยชอบแล้ว เพราะหากการจับนั้นเป็นไปโดยมิชอบด้วยหลักกฎหมายแล้ว ผลในเบื้องต้นต้องถือว่าเจ้าพนักงานผู้ทำการจับนั้นมีความผิด และไม่ถือว่าได้กระทำการเป็นเจ้าพนักงาน ซึ่งยังผลให้การทำร้ายเจ้าพนักงานผู้นั้นไม่เป็นความผิดฐานต่อลี้ขังวางเจ้าพนักงาน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผลต่อเนื่องหลังจากถูกจับกุมไว้ดังนี้

(1) ผู้ถูกจับจะถูกค้นตัว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มาตรา 85) การค้นตัวผู้ถูกจับในกรณีดังกล่าวนี้ อาจจะไม่เป็นการค้นตัวในที่สาธารณะสถาน และไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นมีของไว้ครอบครอง เพื่อจะใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งได้มาโดยการกระทำความผิดหรือซึ่งมีไว้เป็นความผิด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มาตรา 93 ก็ได้ ^{๑๐}

^{๑๐} หยุด แสงอุทัย, "ใครควรมีอำนาจสอบสวน", วารสารนิติศาสตร์, หน้า 24.

(2) ผู้ถูกจับจะถูกควบคุมตัว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86 และมาตรา 136)

(3) หากผู้ถูกจับหลบหนีการควบคุมของเจ้าพนักงาน ผู้ถูกจับย่อมมีความผิดฐานหลบหนีการคุมขัง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190

จากความเห็นของท่านศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับหลักกฎหมายที่ได้ลำดับมานั้น จะเห็นได้ว่าการจับและการควบคุมตัวผู้ถูกจับนั้น กฎหมายได้บัญญัติแยกกันไว้เป็นคนละขั้นตอนกัน และมีความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีส่วนสัมพันธ์กัน กล่าวคือการควบคุมตัวนั้นเกิดขึ้นภายหลังการจับ ทั้งนี้ เพราะว่าการจับนั้นสิ้นสุดลงเมื่อได้มีการมอบตัวผู้ถูกจับ ณ ที่ทำการของเจ้าพนักงาน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 บัญญัติว่า "เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที และเมื่อถึงที่นั้นแล้ว ถ้ามีหมายจับก็ให้เอาออกอ่านให้ผู้ถูกจับฟังทั้งแจ้งเหตุที่จับนั้นด้วย" เมื่อผู้ถูกจับถูกส่งตัวมายังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแล้วพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจย่อมมีอำนาจควบคุม และการควบคุมนั้นกฎหมายได้กำหนดวิธีการเอาไว้ว่า ให้ใช้วิธีควบคุมเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้ผู้ถูกจับหลบหนีเท่านั้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า การควบคุมเป็นผลต่อเนื่องมาจากการจับกุม ซึ่งอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การจับทุกครั้งจะต้องมีการควบคุมด้วยเสมอ ดังนั้น ถ้าจะกล่าวว่าการควบคุมเริ่มตั้งแต่มีการจับกุม และจะสิ้นสุดการควบคุมเมื่อครบกำหนดเวลาตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86, 87 ซึ่งตามมาตรา 87 วรรคสี่ กฎหมายบัญญัติว่า "ถ้าเกิดความจำเป็นที่จะควบคุมผู้ถูกจับไว้เกินกว่ากำหนดในวรรคก่อน เพื่อให้การสอบสวนเสร็จสิ้นให้ส่งตัวผู้ต้องหามาศาล ให้พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาล ขอหมายขังผู้ต้องหาไว้..." จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้ที่ถูกควบคุมนั้นเรียกต่างกันคือ ผู้ที่จับและควบคุมตัวไว้ "ผู้ถูกจับ" แต่ถ้าจะต้องสอบสวนผู้ถูกจับ และต้องส่งตัวไปให้ศาลออกหมายขังนั้น เรียกว่า "ผู้ต้องหา" ดังนั้น ผู้ที่จะอยู่ในอำนาจควบคุมนั้น อาจเป็นผู้ถูกจับ หรือและเป็นผู้ต้องหาด้วย หรืออาจไม่เป็นผู้ต้องหาก็คือ

ข้อที่ควรพิจารณาต่อไปมีว่า ในความหมายทางกฎหมายนั้น คำว่า "ผู้ถูกจับ" จะมีความหมายและก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย ต่างกับคำว่า "ผู้ต้องหา" "จำเลย" อย่างไร ในเรื่องนี้มีนักกฎหมายให้คำนิยามไว้ดังนี้

"การที่จะเรียกบุคคลใดว่าเป็นผู้ต้องหา ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ถูกกล่าวหาเป็นกิจจะลักษณะแล้ว ถ้ายังไม่มีข้อกล่าวหาอะไรลงไปตราใบ คดีนั้นแม้จะจับเขามาแล้วโดยเหตุบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหา ก็ตาม ย่อมอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงาน 2 ประเภทคือ

1. ผู้จับ
2. พนักงานสอบสวน

ดังนั้นผู้มีอำนาจควบคุมจึงได้แก่บุคคลต่อไปนี้

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ เจ้าพนักงานประเภทที่ระบุไว้โดยตรงใน มาตรา 2(12) ซึ่งอาจเป็นผู้จับ ผู้รับตัวผู้ถูกจับ หรือผู้ออกหมายจับก็ได้

พนักงานสอบสวน แม้ตามคำนิยามในมาตรา 2(21) จะกำหนดว่าการควบคุมเป็นการกักหรือขังผู้ถูกจับโดยเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็ตาม แต่มาตรา 136 ได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนที่จะควบคุมหรือจัดการให้ควบคุมผู้ต้องหา ซึ่งในระหว่างสอบสวนปรากฏว่าเป็นผู้กระทำความผิดได้เช่นกัน

หากผู้ถูกจับหลบหนีการควบคุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ผู้ถูกจับ มีความผิดฐานหลบหนีการคุมขัง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190

ราชกรู กฎหมายมิได้ระบุให้อำนาจราชกรูที่จะควบคุมผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา เหมือนดังเช่นที่ให้ไว้แก่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือพนักงานสอบสวนดังกล่าวข้างต้น ตามหลักทั่วไปราชกรูจึงไม่มีอำนาจควบคุม อย่างไรก็ตามมาตราที่เกี่ยวข้องและคำนิพากษาฎีกาบางเรื่องแสดงให้เห็นว่าราชกรูอาจควบคุมผู้ถูกจับได้ในบางกรณีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อราษฎรจับตัวผู้ถูกจับแล้ว ราษฎรมีอำนาจนำ (ควบคุม) ตัวผู้ถูกจับไปที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามนัยมาตรา 83, 84 (ซึ่งถ้าเป็นการจับโดยเจ้าพนักงาน ส่อมเป็นการควบคุมโดยตรงตามกฎหมาย)

(2) เมื่อราษฎรกระทำหน้าที่ตั้งเครื่องมือของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจควบคุม ดังเช่น เมื่อราษฎรได้รับคำร้องขอจากเจ้าพนักงานผู้จับให้นำตัวผู้ถูกจับไปส่งยังที่ทำการพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ราษฎรกระทำการดังกล่าวได้โดยถือว่าเป็นการควบคุม ภายใต้อำนาจของเจ้าพนักงานผู้จับ (ตามแนวฎีกาที่ 493/2486)

(3) เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งมีประกัน หันหรือจะหลบหนี ราษฎรผู้เป็นนายประกันมีอำนาจจับผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นได้เองแล้ว (ควบคุม) ส่งไปยังพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุด ตามมาตรา 117

หากผู้ถูกจับหลบหนีการควบคุมของราษฎรตาม (1) หรือ (3) ผู้ถูกจับไม่มีความผิดฐานหลบหนีการคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ถ้าเป็นการหลบหนีตาม (2) ผู้ถูกจับมีความผิดฐานหลบหนีการคุมขังของเจ้าพนักงาน (ฎีกาที่ 493/2486)

4.2.3 อำนาจของราษฎรในการค้น

การค้นเป็นมาตรการบังคับในการดำเนินคดีอาญาของรัฐที่เจ้าพนักงานของรัฐเท่านั้นที่มีอำนาจดำเนินการ การค้นเป็นการกระทำเพื่อจับกุมผู้ต้องสงสัย หรือเพื่อพบสิ่งของที่สามารอาจใช้เป็นพยานเอกสารเป็นของกลาง หรือเป็นพยานวัตถุ หรือเป็นการกระทำเพื่อช่วยบุคคล^{๑๑}

^{๑๑} คณิต ๗ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : เนติธรรม, 2528), หน้า 94.

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้แก่ กรณีตามมาตรา 85
วรรคแรก ให้เจ้าพนักงานผู้จับหรือรับตัวผู้ถูกจับไว้มีอำนาจค้นตัวผู้ต้องหา ทั้งนี้เพื่อให้พบสิ่ง
ของที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ อันที่จริงมาตรานี้ น่าจะไม่เหมาะสมความเฉพาะให้ค้นเพื่อพบ
พยานหลักฐานเท่านั้น แต่น่าจะรวมถึงการค้นเพื่อพบสิ่งของที่อาจใช้ทำอันตรายผู้จับกุมได้ด้วย ซึ่ง
อาจเป็นอาวุธโดยสภาพหรืออาจเป็นสิ่งของที่มิใช่อาวุธโดยสภาพ แต่อาจใช้ทำอันตรายผู้จับกุม
ได้ ซึ่งถ้าตีความกฎหมายมาตรานี้ครอบคลุมถึงพฤติการณ์ดังกล่าวแล้ว ก็อาจจะเกิดอำนาจการ
ค้นแก่ราษฎรได้ด้วย ได้กล่าวแล้วว่าราษฎรไม่มีอำนาจค้นไม่ว่าในกรณีใด แต่ราษฎรนั้นมีอำนาจ
จับกุมได้ ตามมาตรา 97, 82, 83, 84, 117 แต่ไม่ได้ให้อำนาจค้นไว้ด้วยแต่อย่างใด
ดังนั้น ถ้าเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วว่าถูกจับอาจมีสิ่งของที่อาจทำอันตรายผู้จับกุมได้ ราษฎร
ผู้จับจะไม่มีอำนาจค้นได้โดยจะทำได้แต่เพียงอ้างเหตุกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตน ตามประมวล
กฎหมายอาญา มาตรา 68 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้ความเห็นว่าราษฎรผู้จับมีอำนาจค้น
ตัวผู้ถูกจับโดยมีวัตถุประสงค์โดยเฉพาะ เพื่อพบและยึดอาวุธหรือสิ่งของที่ผู้ถูกจับจะใช้ทำอันตราย
ผู้จับหรือ เพื่อใช้ในการขัดขวางการจับกุม โดยมีอำนาจค้นตัวและยึดไว้ชั่วคราว¹² ในบทบัญญัติ
แห่งกฎหมายเองก็เปิดช่องให้ราษฎรค้นได้เช่นกัน ซึ่งบัญญัติว่า "...ถ้าค้นผู้ต้องหาต้องให้ผู้อื่น
เป็นผู้ค้น" แต่ทั้งนี้ก็โดยอาศัยอำนาจจากเจ้าพนักงานผู้ทำการค้นนั่นเอง ใช้อำนาจนั้นจะมีอำนาจ
ค้นเองก็หาไม่ อำนาจค้นนี้เป็นการสืบอำนาจมาจากเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจไว้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹² คณิง ภาไซ, เรงค์ ใจหาญ, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1,
หน้า 205.

4.3 ความคุ้มครองราษฎรผู้กระทำการในฐานะผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน

โดยปกติแล้ว บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ อย่างไรก็ตามการที่บุคคลใดได้กระทำการครบองค์ประกอบที่กฎหมายอาญานั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ แต่ได้ทำการกระทำนั้น เป็นการกระทำภายใต้ขอบเขตอำนาจหน้าที่ ตลอดจนขั้นตอนและวิธีปฏิบัติทั้งหลายตามที่กฎหมายนั้นบัญญัติไว้แล้ว บุคคลนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย ดังนั้นราษฎรที่ได้กระทำการช่วยเหลือเจ้าพนักงานย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย นอกจากความคุ้มครองทางกฎหมายตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วยังมีกฎหมายบทอื่นที่ให้ความคุ้มครองดังนี้

4.3.1 การกระทำโดยป้องกัน

การกระทำโดยป้องกันนั้นบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68¹³ ซึ่งความคิดในทางกฎหมายถือว่าป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายนั้นเป็นสิทธิของผู้กระทำ รวมทั้งถือว่าการปฏิบัติหน้าที่ต่อชุมชนอย่างหนึ่งด้วยในการต่อสู้การกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายที่เกิดขึ้นโดยกระทันหัน ซึ่งรัฐไม่สามารถให้ความคุ้มครองได้ทันที¹⁴ เมื่อวิเคราะห์เนื้อความแล้ว การกระทำที่จะเป็นการกระทำโดยป้องกันอันชอบด้วยกฎหมายจะต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 บัญญัติว่า ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือผู้อื่น ให้นับถ้อยคำซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด

¹⁴ จิตติ ดิงศ์ทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 678.

1) กระทบการป้องกันสิทธิให้พ้นอันตรายจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย โดยสิทธินี้อาจเป็นสิทธิของตนหรืออาจเป็นสิทธิของผู้อื่นก็ได้ ไม่จำกัดว่าผู้อื่นนั้นจะมีสัมพันธ์อย่างใดกับผู้กระทำหรือไม่^{๕๕} สิทธิที่กล่าวถึงนี้หมายถึงประโยชน์อันบุคคลมีอยู่โดยกฎหมายให้ความรับรองและคุ้มครอง^{๕๖} จึงอาจเป็นสิทธิที่เกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน หรือสิทธิอื่น ๆ ที่กฎหมายรับรองหรือคุ้มครองได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 797/2477 สิทธิที่จะจับปลาในที่สาธารณะ ผู้ได้รับอนุญาตประมงสาธารณะมีสิทธิป้องกันมิให้ผู้อื่นมาลวงสิทธิจับปลาในที่นั้นได้ ถึงแม้ปลาจะยังไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้สาธารณะก็ตาม

คำพิพากษาฎีกาที่ 1027/2508 จำเลยเป็นหญิงเดินกลับบ้านไปถึงที่เกิดเหตุซึ่งเป็นทางเปลี่ยว ล่องข้างทางเป็นป่า ผู้ตายถือปืนและเข้าจุดจำเลยจะพาเข้าข้างทาง จำเลยพูดขอร้องไม่ให้ทำ ผู้ตายไม่ฟัง จำเลยจึงผลักผู้ตายหล่นก้นกระแทก ปืนของผู้ตายตกใกล้ตัวผู้ตาย จำเลยยิงผู้ตายหนึ่งนัด ผู้ตายจะหยิบปืนที่ตกนั้น จำเลยจึงยิงซ้ำอีกหนึ่งนัด เป็นการป้องกันตัวและชื่อเสียงพอสมควรแก่เหตุ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1923/2519 จำเลยเก็บของไว้ในโรงเก็บของในสวนจำเลย ตำบลที่เกิดเหตุมีคนร้ายชุกชุม ผู้ตายกับพวกบุกกรุกเข้าไปในเวลาวิกาลโดยเจตนาจะลักทรัพย์ ถูกเส้นลวดที่จำเลยขึงปล่อยกระแสไฟฟ้าไว้ที่โรงเก็บของ ถึงแก่ความตาย จำเลย

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 681.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 678.

คำพิพากษาฎีกาที่ 124/2487 นุดถึงสิทธิ หากจะกล่าวโดยย่อและรวบรัดแล้วก็ได้แก่ ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ก็ต้องแล้วแต่ว่าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ ประโยชน์นั้นก็เป็สิทธิ กล่าวคือ ได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย

มีสิทธิทำร้ายผู้ตายกับพวกเพื่อป้องกันทรัพย์สินได้ การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันสิทธิพอสมควรแก่เหตุ ไม่มีความผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 226/2529 ผู้ตายกับจำเลยเป็นตำรวจสถานีเดียวกันมีเรื่องโกรธเคืองกันอย่างรุนแรงมาก่อน คืนเกิดเหตุมีงานเลี้ยงที่หอประชุม เมืองานเล็ก แล้วผู้ตายพบจำเลยที่หน้าหอประชุม ผู้ตายเมาสุราเดินเข้าไปหาจำเลยพูดว่าวันนี้เป็นวันตายของมึง มีตำรวจอีกคนหนึ่งเดินเข้าไปด้วย จำเลยเดินถอยหลัง ผู้ตายเดินตามและชักปืนพกออกมา จำเลยเดินถอยหลังไปจนติดหอประชุมจึงใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายหนึ่งนัด ถือได้ว่าจำเลยได้กระทำการเพื่อป้องกันชีวิตตนให้พ้นจากอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึงพอสมควรแก่เหตุ การกระทำดังกล่าวจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 555/2530 ผู้ตายบุกรุกเข้าไปลดคร่าบุตรสาวจำเลยถึงในบ้านของจำเลย เมื่อจำเลยซึ่งเป็นมารดาเข้าขัดขวางห้ามปราม กลับถูกผู้ตายทำร้ายจนล้มลงแล้วผู้ตายจะพาบุตรสาวจำเลยออกจากบ้านไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายในเวลาฉุกเฉินทุกกระพริบห้านาที เป็นเหตุให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย โดยจำเลยกระทำไปเพื่อช่วยเหลือบุตรของตนให้พ้นอันตรายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และอันตรายนั้นยังเกิดต่อเนื่องกันอยู่ไม่มีทางเลือกที่จะป้องกันด้วยวิธีการอื่น การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

ศูนย์วิทยุตำรวจ

2) ภัยอันตรายใกล้จะถึงและจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน จากข้อนี้จะเห็นว่าสิทธิในการป้องกันนั้นสามารถกระทำได้โดยไม่จำเป็นต้องให้ภัยเกิดขึ้นแก่ตัวเสียก่อน ทั้งนี้เป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่าการป้องกันนั้นหมายถึงการกระทำเพื่อมิให้ภัยเกิดขึ้นจริง ถ้าภัยกำลังจะมาถึงตัวก็ป้องกันได้ไม่จำเป็นต้องรอให้ภัยเกิดขึ้น จึงเท่ากับว่าช่วงระยะเวลาในการใช้สิทธิป้องกันนั้นจะเริ่มตั้งแต่เมื่อภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึง รวมตลอดถึงระยะเวลาที่ภัยอันตรายนั้นได้มาถึงตัวผู้รับภัยแล้ว ก่อนที่ภัยอันตรายนั้นสิ้นสุดลง ถ้าภัยอันตรายนั้นสิ้นสุดลงสิทธิในการป้องกันก็ย่อมไม่เกิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1061/2495 ผู้ตายใช้ปืนจะยิงจำเลยก่อน จำเลย จึงหันเอาหนึ่งที ผู้ตายวิ่งหนีโดยปืนหลุดจากมือ แล้วจำเลยเอาปืนไล่ยิงผู้ตายตาย ดังนี้ วินิจฉัย ว่า การกระทำของจำเลยตอนแรกเป็นการป้องกันชีวิตพอสมควรแก่เหตุ ไม่มีความผิด แต่การที่ จำเลยไล่ตามไปยิงผู้ตายนี้ ก็ถือได้ว่าเป็นการกระทำต่อเนื่องกันมาจากการที่จำเลยถูกยั่วโทสะ โดยถูกผู้ตายกดขี่ข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุไม่เป็นธรรมยังหาขาดตอนไม่ การกระทำตอนหลัง จึงเป็นการบันดาลโทสะ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 51/2512 สำคัญผิดคิดว่าผู้ร้ายเข้ามาถึงห้องนอน จับฝ่าลำแพนตะคุ่ม ๆ อยู่ คงจะทำร้ายหรือลักทรัพย์เป็นการใกล้ขีดพอที่จะป้องกันได้โดย ไม่ต้องได้ถามหรือรอให้แสดงกิริยาทำร้ายเสียก่อน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1320/2525 ป.และผู้ตายเดินกระแทกไหล่จำเลย ต่อว่าจึงเกิดชกกันนั้น มีผู้ห้ามจนเลิกกันไปแล้ว ผู้ตายเอาปืนจี้เพื่อนจำเลยจะไปส่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อ้างว่าเพื่อนจำเลยยิงปืน จำเลยจึงขอให้พี่สาวจำเลยมาช่วยเจรจา ป. ไม่ยอมและชกจำเลย ช. กับ ก. เข้าช่วย ป. จำเลยจึงวิ่งหนี ผู้ตายวิ่งไล่ตามและยิงจำเลย จำเลยรู้สึกเจ็บที่ เท้าซ้ายและน่องซ้ายล้มลง หันไปดูเห็นผู้ตายยืนอยู่ห่างจำเลยสองวา ถือปืนจ้องมาทางจำเลย จำเลยจึงยิงผู้ตายหนึ่งนัด ถูกผู้ตายถึงแก่ความตาย ดังนี้ นับว่าเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงจำเลย มีสิทธิป้องกันชีวิตของตน การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 526/2526 แม้ผู้ตายและจำเลยจะได้เถียงกันก่อน แต่การโต้เถียงก็หาใช่เป็นเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายสมัครใจทำร้ายซึ่งกันและกันไม่ การที่ผู้ตายใช้ขวาน ฟันจำเลย จึงเป็นภยันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภยันตราย ที่ใกล้จะถึง เมื่อจำเลยใช้มีดแทงผู้ตายไปเพียงทีเดียว แม้จะถูกที่สำคัญ ก็เป็นที่เห็นได้ว่าเป็น การฉกเงินเพื่อให้ตนเองพ้นอันตราย จำเลยย่อมไม่มีโอกาสไตร่ตรองว่า อวัยวะส่วนใดสำคัญ หรือไม่ การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันตัวพอสมควรแก่เหตุ

3) การกระทำโดยป้องกันสิทธินั้นไม่เป็นการเกินสมควรแก่เหตุ หรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน การวิเคราะห์ว่าการกระทำใดพอสมควรแก่เหตุก็คือ

เปรียบเทียบด้วยที่ใกล้จะถึงนั้นกับผลของการที่ผู้จะได้รับภัยกระทำลงไปต้องได้ลดละกัน¹⁷

คำนิพากษฎีกาที่ 1697/2509 ผู้ตายและจำเลยโต้เถียงกันด้วย เรื่องที่จำเลยทวงเงินจากผู้ตาย จนจำเลยออกปากไล่ผู้ตายซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่าไปเสียให้พ้น ผู้ตาย ก็ถูกพรตพรากชกมีดออกจากเอวห่างจำเลยหนึ่งวาเท่านั้น ซ่อมเป็นเหตุการณที่มีเหตุพอสมควร จะให้บุคคลในฐานะเช่นจำเลยตกใจกลัวว่า ผู้ตายจะเข้ามาฟันหรือแทง ซึ่งเป็นการจวนตัวเป็น อันตรายที่ใกล้จะถึงตัวเต็มที่ จำเลยจึงชักปืนยิงไปที่ผู้ตายหนึ่งนัด โดยนั่งยังอยู่ตรงนั้นเอง แล้ว จำเลยก็วิ่งโศคนอกชานเรือนหนีไป ดังนี้ เป็นการป้องกันตัวพอสมควรแก่เหตุตามมาตรา 68 ไม่มีความผิด

คำนิพากษฎีกาที่ 865/2515 ผู้ตายโกรธจำเลยเรื่องเบื้อหมุของผู้ตาย ได้มาต่อว่าจำเลยจะให้ใช้ราคา จำเลยไม่ยอมใช้ ผู้ตายจึงทำให้จำเลยลงจากเรือน จำเลยไม่ลงผู้ตายจึงถือพร้าก้าวขึ้นบันไดสองชั้นและฟันจำเลย แต่ไม่ถูก ผู้ตายก็ก้าวขึ้นบันไดชั้น ที่สามต่อไปอีก ทั้ง ๆ ที่จำเลยได้ร้องห้ามแล้วว่าถ้าขึ้นมาจะแทง แต่ผู้ตายก็ไม่เชื่อ จำเลยจึง ใช้หลาวไม้ไผ่แทงผู้ตายหนึ่งที ถูกที่ท้องถึงแก่ความตาย ดังนี้ซ่อมเป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิ ของตนให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมาย และเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึง การกระทำของจำเลยพอสมควรแก่เหตุ เป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยไม่มีความ ผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68

คำนิพากษฎีกาที่ 98/2512 ยิงคนที่เข้ามาในรั้วบ้านเวลามีดโดย สำคัญผิดว่าจะมาทำร้าย แต่ยิงชุกีพอจะทำให้พวกนั้นหลบหนีได้ กลับยิงเข้าใส่กลุ่มคนนั้น เป็น การป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ

คำนิพากษฎีกาที่ 205/2516 ผู้ตาย ผู้เสียหาย และจำเลย ร่วมดื่ม สุราด้วยกันจนเมา แล้วผู้ตายกับจำเลยทะเลาะกัน ผู้เสียหายจึงชวนจำเลยกลับบ้าน ผู้ตายตาม

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 716.

มาต่อและเตะจำเลยจนล้ม ลูกขึ้นก็ยิ่งถูกเตะอีก เมื่อผู้ตายเตะ จำเลยก็ใช้มีดปลายแหลมที่ติดตัวไปแทงลงไปแล้วสองสามครั้ง ถูกผู้ตาย ระหว่างนั้นผู้เสียหายเข้าขวางเพื่อห้ามจึงถูกมีดได้ รับบาดเจ็บ ส่วนผู้ตายถึงแก่ความตาย การกระทำของจำเลยต่อผู้ตายเป็นการกระทำโดยป้องกันพอสมควรแก่เหตุ แม้จะพลาดไปถูกผู้เสียหายเข้าด้วย ซึ่งตามมาตรา 60 ประมวลกฎหมายอาญา จะถือว่าจำเลยมีเจตนาเพื่อป้องกันสิทธิพอสมควรแก่เหตุ อันไม่มีความผิด จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้เสียหายด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 186/2524 จำเลยเป็นนายเรือเดินทะเล ลูกเรือบางส่วนหยุดงาน จำเลยพยายามระงับเหตุ จำเลยยืนอยู่ที่ ๆ ลูกเรือขึ้นไปไม่ได้ แต่ผู้ตายด่าทำทาสและขึ้นไปแสดงว่าจะทำร้ายจำเลยและร้องไห้จนหน้าอาวูสไปให้ มีคนหนึ่งถือมีดคาบไปยืนอยู่ที่เชิงบันได เป็นไปไม่ได้ที่จะให้จำเลยหลบเข้าห้อง จำเลยประจันหน้ากับผู้ตาย มีได้แสดงกิริยาสมัครใจจะต่อสู้ จำเลยตัวคนเดียวจึงยิงผู้ตาย เป็นการป้องกันสิทธิแต่เกินสมควรแก่เหตุ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1067/2526 ตรงที่เกิดเหตุเป็นที่เปลี่ยวและมีผู้ตายใช้ปืนยิงหนึ่งนัดในระยะกระชั้นชิดถูกที่ท้องจำเลย จำเลยมีสิทธิที่จะกระทำการเพื่อป้องกันตนเองได้การที่จำเลยใช้มีดทำครัวแทงลงผู้ตายไปเพียงครั้งเดียว แสดงว่าการกระทำเพื่อยับยั้งมิให้ผู้ตายยิงจำเลยซ้ำอีก เป็นการกระทำที่พอสมควรแก่เหตุ จำเลยย่อมไม่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2140/2526 ได้เถียงวิวาทกันด้วยวาจา เลิกแล้ว ต. ถ้อมีตสาวหนึ่งคืบแทง ล. ล. ใช้ไม้กระดานปิดที่กระบาลน้ำดี ต. ถูกที่ศรีษะ แทนที่จะตีมือที่ถ้อมีตเป็นการป้องกันเกินกว่าเหตุ

แต่ในบางกรณี ถ้อยตรารอันละเมิดกฎหมายเป็นการกระทำของผู้อ้างว่ากระทำการป้องกัน โดยถูกบุคคลอื่นกระทำต่อผู้ก่อถ้อยตรานั้น แล้วคนกระทำตอบไป จากกรณีเช่นนั้น สามารถแยกพิจารณาออกได้ 3 กรณี

1) การต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้กระทำการโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น เจ้าพนักงานหรือราษฎรทำการจับกุมผู้กระทำความผิดโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ผู้ถูกจับกุมจะต่อสู้ขัดขวางอ้างว่ากระทำโดยป้องกันไม่ได้ เพราะไม่มีสิทธิที่จะทำการป้องกันโดยตนเองเป็นผู้ก่อภัยขึ้น แต่เจ้าพนักงานหรือราษฎรที่ทำการจับกุมโดยชอบเป็นผู้มีสิทธิที่จะใช้ความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่เหตุการณ์แห่งเรื่องในการจับกุมนั้น แต่ถ้าเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานหรือราษฎรกระทำการจับกุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ผู้จะถูกจับมีสิทธิป้องกันได้พอสมควรแก่เหตุ เพราะการกระทำของเจ้าพนักงานหรือราษฎรที่กระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเป็นการกระทำละเมิดต่อกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 92/2470 จำเลยมีคดีอาญาติดตัว ผู้ใหญ่บ้านจะเข้าจับ จำเลยใช้มีดแทงต่อสู้ผู้ใหญ่บ้านจึงเรียกผู้ตายช่วยเหลือ จำเลยจึงแทงผู้ตายตาย ดังนี้ จำเลยผิดฐานฆ่าเจ้าพนักงาน การที่ผู้ตายทำร้ายก่อนจะอ้างว่ากระทำป้องกันไม่ได้ เพราะเป็นการต่อสู้เจ้าพนักงานผู้กระทำการตามหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 668/2489 ผลตำรวจมีอำนาจห้ามปราบคนที่ค้าขายอาละวาด ถ้าผู้นั้นไม่เชื่อฟังก็มีอำนาจจับกุมได้ จำเลยค้าขายคนที่ขวางป่าห้องผลตำรวจห้ามปราบไม่ฟัง เมื่อผลตำรวจผู้นั้นเข้าทำการจับกุม จำเลยจึงแทงตาย ดังนี้ ต้องมีความผิดฐานฆ่าเจ้าพนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่ จะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 244/2491 กำนันคิดตามเข้าไปจับคนในไร่โห่ฐานโดยไม่มีอำนาจ เจ้าของบ้านจึงใช้มีดค้ำคอไว้และใช้มีดเงือดเงือ ดังนี้ ไม่มีความผิดฐานต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงาน และถือว่าเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 387/2512 จำเลยเป็นเจ้าพนักงานตำรวจติดตามจับคนร้ายตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา แม้จำเลยจะมีได้ปฏิบัติตามกฎหมายในเรื่องการจับการค้น ถ้าผู้ตายซึ่งเป็นผู้จะถูกจับขัดขืนไม่ยินยอม ผู้ตายก็เพียงพอแต่ไม่มีความผิดฐานต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานเท่านั้น ไม่มีสิทธิหรืออำนาจชอบธรรมอันใดที่ผู้ตายจะใช้อาวุธมีดแทงทำร้ายจำเลย เพราะจำเลยผูกพันผู้ตายขอทำการจับกุม ยังไม่ทันลงมือทำอะไรลงไป ผู้ตายก็ใช้มีดแทงจำเลยถึงสองครั้ง ครั้งแรกมีคืบขาดมือจำเลย จำเลยเอาปืนยิงผู้หนึ่งนัด ผู้ตายก็หาหยุดยิงไม่ กลับใช้

มีดแทงจำเลยถูกหน้าท้องขาดเจ็บสาหัสจนจำเลยตกจากแคร่ และผู้ตายยังได้คร่อมจำเลยและ
 จ้วงแทงอีก พฤติการณ์เช่นนี้ถ้าหากจำเลยไม่ใช่ป็นยิงผู้ตาย ผู้ตายก็คงใช้มีดแทงจำเลยจนถึง
 ความตายแน่นอน การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการ
 ประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย เป็นการป้องกันชีวิตพอสมควรแก่เหตุตามประมวลกฎหมาย
 อาญามาตรา 68

2) บุคคลได้กระทำความผิดจนเป็นเหตุให้บุคคลอื่นก่อภัยขึ้น แม้ภัยนั้นจะ
 เป็นการละเมิดกฎหมาย ผู้กระทำความผิดที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นก่อภัยขึ้นก็ไม่สามารถจะอ้างว่ากระทำ
 การป้องกันได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 683/2471 ก.กับพวกเมาสุราเกิดปากเสียงกับ ป.
 แล้ว ก. ต่อยและตบหน้า ป. ป. จึงไปเอามีดจากร้านใกล้เคียงมาฟัน ก. ที่ตามออกมายืนหน้า
 ร้านเกิดเหตุ ก. จึงแทง ป. หนึ่งที ป. ตาย วินิจฉัยว่าการกระทำของ ก. เกี่ยวเนื่องอยู่ในเหตุ
 เดิม ซึ่ง ก. เป็นผู้ก่อและทำร้าย ป. ก่อน ก. จะอ้างว่ากระทำโดยป้องกันตัวไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 290/2509 ค. มีปืนเข้าไปในบริเวณบ้าน จ. เวลา
 2 น. ด้วยเหตุผลใดไม่ปรากฏ แต่ทรัพย์สินของ จ. หาย จ. เข้าใจว่า ค. ลัก จ. ฟัน ค. ค. ยิง
 จ. ตาย เป็นผลจากการที่ ค. ทำผิดกฎหมายเอง ค. อ้างว่าป้องกันไม่ได้

3) ต่างฝ่ายต่างสมัครใจวิวาทต่อสู้กัน แม้ภัยที่แต่ละฝ่ายสมัครใจเข้าต่อสู้
 จะเป็นการละเมิดกฎหมาย ต่างฝ่ายไม่สามารถอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันตนได้ ทั้งนี้เพราะไม่มี
 กฎหมายให้อำนาจกระทำได้ โดยมีการท้าและรับคำท้าแล้วเข้าต่อสู้กัน ในกรณีเช่นนี้ ใครจะ
 เป็นฝ่ายลงมือก่อนกันหรือไม่สำคัญ ต่างก็อ้างป้องกันไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 857/2501 การที่จำเลยที่ 1 ที่ 2 ถูมิติดคนละเล่ม
 เข้าไปในบ้านผู้ตาย และจำเลยที่ 1 แทงนาง น. ภริยาของ ข. นาย ข. จวยหอกเข้าทำร้าย
 จำเลยที่ 1 จำเลยที่ 2 เข้าทำร้ายนาย ข. บุตรนาย ข. หันจำเลยที่ 1 ที่ 2 แล้วนาย ข. และ

บุตรถูกจำเลยที่ 1 ที่ 2 ทำร้ายถึงตาย ถือว่านาย ข.ทำเพื่อป้องกันชีวิตนาง น. และบุตรนาย ข. ป้องกันชีวิตนาย ข. ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสมครใจวิวาท

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 507/2506 ผู้ตายกับจำเลยคัมสุรากันแล้วโต้เถียงกัน ผู้ตายจะชกจำเลย มีผู้เข้าห้ามแล้วเลิกกันไปและแยกทางกันไป จำเลยเดินตามไปที่หลังพอไปที่นั้นก็เรียกให้ผู้ตายหยุดรอบอกว่าจะไปด้วย ผู้ตายหยุดพร้อมกับเดินเข้าไปหาจำเลยและพูดว่า "ยังจะตามมาหาเรื่องอีกหรือ" จำเลยตอบว่า "เอาซึ่งใจก็ได้" แต่มีได้แสงอะไรออกมาว่าจะสู้ ผู้ตายจึงใช้มีดแทงจำเลยล้มลง จำเลยลุกขึ้นได้ชักปืนที่ติดตัวไปออกมาเดินถอยหลังหนีไปและร้องห้ามผู้ตายมิให้ตามไป ผู้ตายไม่ฟังกลับเดินถอยมีดเข้าไปจะทำร้ายและเอามือปิดปืนจำเลยปืนจึงเกิดลั่นขึ้นถูกผู้ตายถึงแก่ความตาย ดังนี้ วินิจฉัยว่า ตามพฤติการณ์เป็นเรื่องผู้ตายทำร้ายจำเลยฝ่ายเดียว กรณีไม่ใช่วิวาท เพราะการชกกันครั้งแรกขาดตอนเลิกกันไปและแยกกันไปแล้ว จำเลยล้มลงเมื่อถูกแทงและลุกขึ้นชักปืนออกมาจ้องไปยังผู้ตายแต่ก็มิได้ยิงกลับเดินถอยหลังหนีไป แสดงว่าจำเลยไม่มีเจตนายิงผู้ตายเพราะหากจะยิงก็ยิงได้ การชักปืนก็เพื่อขู่เท่านั้น แต่ผู้ตายไม่ฟังกับเดินไปจะทำร้ายและเอาปืนปิด ปืน ๆ จึงลั่น และแม้จะฟังว่าปืนลั่นเพราะจำเลยยิงการกระทำของจำเลยก็นับว่าเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ เพราะผู้ตายติดตามเข้าไปในระยะกระชั้นชิด ถ้าหลบหนีอาจไม่ทันหรือเกิดอันตรายได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3661/2527 ทะเลาะโต้เถียงกันยังไม่เป็นการวิวาท ต.ทำร้าย ล.ล้มลงลุกขึ้นได้ ล.ทำ ค. แต่แล้วก็ทิ้งไม้เดินไปฟังเสลา แสดงว่าไม่สมครใจวิวาท ต.ตามไปใช้เหล็กแหลมแทง ล. ล. เก็บไม่ได้ตี ค.ล้มลง มีแผลเจ็ดแผล เป็นป้องกันเกินกว่าเหตุ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ผู้กระทำการใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตนยังได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายแห่งอีกด้วย ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 451 วรรคแรก

"บุคคลใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตน ถ้าตามพฤติการณ์จะขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้ทันท่วงทีไม่ได้ และถ้ามิได้ทำในทันทีทันใด มีภัยอยู่ด้วย การที่ตนจะได้ล้มล้างสิทธินั้นจะต้องประวิงไปมากหรือถึงกับสาบสูญได้ไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นหาต้องรับผิดชอบใช้กำลังใหม่ทดแทนไม่"

4.3.2 การกระทำตามคำสั่งของเจ้านักงาน

โดยปกติแล้ว กฎหมายจะให้ความคุ้มครองบุคคลผู้กระทำการตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายเจ้านักงานและผู้กระทำมีหน้าที่ การกระทำนั้นจึงเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายและไม่เป็นความผิดอาญาเพราะผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้ อย่างไรก็ตามในกรณีที่คำสั่งเจ้านักงานเป็นคำสั่งที่มีชอบด้วยกฎหมาย กฎหมายก็มีบทบัญญัติยกเว้นโทษแก่ผู้กระทำภายใต้เงื่อนไขบางประการ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 70 ^{๑๖}

การกระทำตามคำสั่งที่จะได้รับยกเว้นโทษตามมาตรา 70 นี้ ต้องเป็นคำสั่งของเจ้านักงานโดยเฉพาะ และคำสั่งนั้นจะต้องเป็นคำสั่งขงการหรือบังคับให้กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งผู้รับคำสั่งมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368 นอกจากนี้กฎหมายยังขยายความไปถึงผู้ไม่มีหน้าที่ แต่เชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งนั้นด้วย ดังนั้นการกระทำตามคำสั่งของเจ้านักงานตามมาตรา ๗๐ จึงอาจแบ่งเป็น 2 กรณีคือ

1) กระทำตามคำสั่งของเจ้านักงานที่ชอบด้วยกฎหมาย ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งย่อมยกเป็นข้อแก้ตัวได้เสมอ และถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิด เพราะเมื่อคำสั่งนั้นชอบด้วยกฎหมายแล้วผู้ที่ปฏิบัติตามย่อมไม่มีความผิดอยู่ในตัว เว้นแต่จะปฏิบัติผิดไปจากคำสั่งเท่านั้น

^{๑๖} ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 70 บัญญัติว่า ผู้ใดกระทำการตามคำสั่งของเจ้านักงาน แม้คำสั่งนั้นจะมีชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้กระทำมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ เว้นแต่จะรู้คำสั่งนั้นเป็นคำสั่งซึ่งมิชอบด้วยกฎหมาย

2) กระทำตามคำสั่งเจ้านักงานที่มีชอบด้วยกฎหมาย ผู้กระทำจะไม่ต้องรับโทษก็ต่อเมื่อผู้กระทำมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม และผู้กระทำไม่รู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งที่มีชอบด้วยกฎหมาย

จากกรณีทั้งสองนี้จะเห็นได้ว่าเป็นความลำคึดผิดในข้อเท็จจริงและในข้อกฎหมาย¹⁹ การลำคึดผิดในข้อเท็จจริงก็คือ คนมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ส่วนการลำคึดผิดในข้อกฎหมายก็คือ เชื่อว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย เหตุที่กล่าวมานี้จึงเป็นเหตุยกเว้นโทษ แต่ก็ยังถือว่ากรกระทำนั้นยังเป็นความผิดอยู่ แต่อย่างไรก็ตามถ้าผู้กระทำตามคำสั่งเจ้านักงานรู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งที่มีชอบด้วยกฎหมายก็ย่อมอ้างเป็นข้อแก้ตัวให้พ้นผิดไปไม่ได้

มีนักนิติศาสตร์ให้ความเห็นถึงเหตุผลในการยกเว้นโทษตามมาตรา 70 นี้ไว้ว่า เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้านักงานโดยไม่รู้ว่าคำสั่งนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ต้องยอมรับว่าผู้นั้นปฏิบัติตามคำสั่งซึ่งควรถือได้ตามเหตุผลปกติว่าคำสั่งนั้นชอบด้วยกฎหมาย ไม่ควรมีโทษ²⁰ ทั้งนี้เพราะตามปกติผู้ผู้ใดบังคับบัญชาหรือผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งย่อมอยู่ในฐานะที่จะต้องเชื่อฟังผู้บังคับบัญชาอยู่แล้ว จึงยอมเชื่อว่าคำสั่งนั้นชอบด้วยกฎหมาย²¹ การที่จะบังคับให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาต้องคอยพิจารณาวินิจฉัยคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเสียก่อนว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ต่อเมื่อเห็นว่าชอบด้วยกฎหมายจึงปฏิบัติตามนั้น จะเป็นการไม่สมควรและไม่ทันท่วงทีในการปฏิบัติงาน และในกรณีที่ราษฎรตกอยู่ในฐานะกระทำตามคำสั่งเจ้านักงานย่อมเป็นไปได้ยากที่จะรู้ว่าคำสั่งใดชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ นอกจากนี้ถ้าคนไม่ปฏิบัติตามก็อาจมีความผิดตาม

¹⁹ จิตติ ติงศภัทธิ, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 871.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 865.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 864.

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368 เมื่อเป็นการคุ้มครองผู้ประพฤตินเป็นพลเมืองดี กฎหมาย
จึงต้องให้ความคุ้มครองแก่เขาเหล่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1135/2508 จำเลยทั้งสองเป็นเจ้าของงานตำรวจ
ผู้บังคับกองได้สั่งให้จับนายเริ่มฐานลักไก่ที่มีผู้แจ้งความไว้โดยวาจา แล้วจำเลยทั้งสองได้ไปจับ
นายเริ่มมา จำเลยจะมีความผิดตามมาตรา 310 หรือไม่ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่จำเลยไป
จับนั้นจับตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน ถึงแม้จะเป็นคำสั่งด้วยวาจาไม่มีหมายจับ จำเลยก็เป็น
ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา ซึ่งได้ถือเป็นหลักปฏิบัติกันตลอดมาว่าไปจับได้ ทั้งตาม
พฤติการณ์ที่ปรากฏก็น่าเชื่อว่า จำเลยทั้งสองน่าจะเข้าใจว่าตามที่ผู้บังคับกองสั่งให้ไปจับด้วย
วาจาโดยไม่มีหมายจับนั้น เป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายเพราะได้ถือปฏิบัติกันเช่นนั้นตลอดมา ฉะนั้น
แม้การกระทำของจำเลยทั้งสองจะเป็นการมิชอบ ก็ไม่ต้องรับโทษตามมาตรา 70

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1728/2493 แม้สรรพากรจังหวัดสั่งให้เสมียนสรรพากร
จดบัญชีและหนังสือราชการเท็จ เมื่อเสมียนสรรพากรทราบแล้วอยู่ว่า ข้อความที่ให้จดเป็นเท็จ
และเป็นคำสั่งที่ผิดกฎหมาย เมื่อเสมียนผู้นั้นทำไปตามคำสั่งแล้ว เสมียนผู้นั้นจะยกขึ้นมาเป็น
ข้อแก้ตัวให้พ้นผิดหาได้ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 300/2498 อ. นายตรวจสรรพสามิตไปแจ้งความต่อ
ผู้ใหญ่บ้านว่า บ. ค่าและขวางบ้าน อ. ผู้ใหญ่บ้านพูดว่า "นายขมังน้า ๆ ขอ ๆ ให้ อ. ไปเอา
ตัวมาตีกว่าเป็นเจ้าพนักงานมันจะได้อีกแล้ว" คำนี้เป็นแค่คำแนะนำ ไม่ใช่คำสั่ง อ. ไปจับ บ. มา
โดยไม่มีอำนาจ อ. ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง จะแก้ตัวว่าทำตามคำสั่งไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1601/2509 นายตำรวจสั่งพลตำรวจให้จับคนตามที่ได้
รับวิทยุคำสั่งทางวิทยุมิได้แจ้งว่าได้ออกหมายจับแล้ว แต่ผู้จับเชื่อว่าคำสั่งนายตำรวจชอบด้วย
กฎหมายเป็นข้อแก้ตัวตามมาตรา 70 ได้

4.3.3 ผลตอบแทนผู้ช่วยเหลือเจ้านักงาน

การตอบแทนผู้ช่วยเหลือเจ้านักงานได้มีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติ
สงเคราะห์ผู้ประสบภัยเนื่องจากการช่วยเหลือราชการ การปฏิบัติงานของชาติ หรือการปฏิบัติ
ตามหน้าที่มนุษยธรรม พุทธศักราช 2497 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2502 ประกาศของ
คณะปฏิวัติฉบับที่ 15 ลงวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2514 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2516 โดยแยกเป็น
กรณีดังนี้

1) ผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์

มาตรา 4 บัญญัติว่า "ผู้ใดได้รับอันตรายหรือถูกประทุษร้ายจนพิการ
เลี้ยวหรือขา หูหนวกทั้งสองข้าง ตาบอด หรือได้รับการป่วยเจ็บถึงแพทย์ที่ทางราชการได้
ตรวจแล้ว และแสดงว่าถึงทุกสภาพไม่สามารถจะใช้กำลังกายหรือความคิดประกอบอาชีพได้ตาม
ปกติ เพราะเหตุ

1. ช่วยเหลือราชการ
2. ปฏิบัติงานของชาติตามที่ได้รับมอบหมายจากทางราชการ
3. ปฏิบัติการตามหน้าที่หรือช่วยเหลือบุคคลอื่นตามหน้าที่ที่กฎหมาย

กำหนด

4. ปฏิบัติตามหน้าที่มนุษยธรรมในเมื่อการปฏิบัตินั้นไม่ขัดคำสั่งโดยชอบ
ของเจ้านักงาน
ให้ผู้นั้นได้รับเงินสงเคราะห์ เว้นแต่การได้รับการป่วยเจ็บ หรือการ
ถูกประทุษร้ายเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงหรือจากความผิดของตนเอง

มาตรา 8 บัญญัติว่า "ในกรณีที่ผู้ได้รับอันตรายหรือได้รับการป่วยเจ็บ
หรือถูกประทุษร้ายเพราะเหตุปฏิบัติการตามมาตรา 4 ต้องถึงแก่ความตายเพราะเหตุนั้น ให้

คณะกรรมการพิจารณา กำหนดจ่าย เงินสงเคราะห์ตามที่เห็นควรให้แก่ทายาทของผู้ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญที่ใช้อยู่ในเวลานั้น ภายในวงเงินที่กำหนดไว้ในมาตรา 7

ถ้าไม่มีทายาทดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการพิจารณา กำหนดจ่าย เงินสงเคราะห์ ตามที่เห็นสมควรให้แก่บุคคลผู้ซึ่งมีหลักฐานแสดงได้ว่าเป็นผู้อยู่ในอุปการะของผู้ตายตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญใช้บังคับอยู่ในเวลานั้น ภายในวงเงินที่กำหนดไว้ในมาตรา 7"

จะเห็นว่าบุคคลผู้มีสิทธิที่จะได้รับเงินสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติมื่ออยู่ 3 ประเภทคือ

- ก. ผู้ที่ได้รับอันตรายหรือได้รับการการป่วยเจ็บหรือถูกประทุษร้ายจนพิการถึงทพณสถานเพราะเหตุปฏิบัติการตามมาตรา 4
- ข. ทายาทของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือได้รับการป่วยเจ็บหรือถูกประทุษร้ายจนถึงแก่ความตายเพราะเหตุปฏิบัติการตามมาตรา 4
- ค. ผู้ซึ่งมีหลักฐานแสดงได้ว่าเป็นผู้อยู่ในอุปการะของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือได้รับการป่วยเจ็บหรือถูกประทุษร้ายจนถึงแก่ความตายเพราะเหตุปฏิบัติการตามมาตรา 4 ในกรณีและผู้ตายไม่มีทายาท

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตรา 12 วรรคแรก บัญญัติว่า "ผู้ได้รับอันตราย หรือได้รับการป่วยเจ็บ หรือถูกประทุษร้ายเพราะเหตุปฏิบัติการตามมาตรา 4 ไม่ว่าจะมิสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือไม่ก็ตามให้มสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลโดยรัฐเป็นผู้ออกให้"

ดังนั้นจึงเท่ากับว่าผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติการตามมาตรา 4 จนได้รับอันตรายหรือได้รับการป่วยเจ็บ หรือถูกประทุษร้าย ไม่ว่าจะบาดเจ็บเล็กน้อยหรือจนถึงขั้น

ทุพพลภาพหรือจนถึงแก่ความตายมีสิทธิที่จะได้รับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลทุกคน

3) จำนวนเงินสงเคราะห์และเงินค่ารักษาพยาบาล

มาตรา 7 บัญญัติว่า "เงินสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้คณะกรรมการเป็นผู้พิจารณากำหนดตามสมควรแก่เหตุการณ์และความทุพพลภาพ โดยให้จ่ายครั้งเดียวอย่างต่ำไม่น้อยกว่ารายละหนึ่งหมื่นห้าพันบาท และอย่างสูงไม่เกินรายละห้าหมื่นบาท

บทบัญญัติมาตรานี้เกี่ยวกับการจ่ายเงินสงเคราะห์ซึ่งจะให้กับผู้ที่ได้รับอันตราย หรือได้รับการเจ็บป่วย หรือถูกประทุษร้ายจนถึงขั้นพิการทุพพลภาพหรือจนถึงแก่ความตายเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้ที่ได้รับบาดเจ็บแต่ไม่ถึงขั้นทุพพลภาพหรือจนถึงแก่ความตาย โดยจะได้รับเงินสงเคราะห์ไม่ต่ำกว่าหนึ่งหมื่นบาทแต่ไม่เกินห้าหมื่นบาทถ้วน

มาตรา 12 วรรคสุดท้าย บัญญัติว่า "ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวงการคลัง"

บทบัญญัติมาตรานี้เป็นการจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลให้แก่ผู้ปฏิบัติการตามมาตรา 4 ทุกคน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะได้รับบาดเจ็บมากน้อยเท่าใดก็ตาม

4.4 แนวทางการนำหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ในประเทศไทย

ถึงแม้ว่าหลักการตำรวจชุมชนจะเป็นมาตรการการป้องกันอาชญากรรมที่ใช้ได้ผลในหลายประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การจะนำเอาหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ในประเทศไทยนั้น ก็มิได้หมายความว่าสามารถนำเอามาใช้ได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะในแต่ละประเทศย่อมมีสภาพแวดล้อมและปัจจัยในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป ดังกรณีของประเทศญี่ปุ่นซึ่งปัจจุบันก็ได้นำหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ ซึ่งแนวทางการปฏิบัตินั้นก็อาจกล่าวได้ว่ามีความคล้ายคลึงเมื่อเทียบกับแนวทางปฏิบัติในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีจุดแตกต่างกันในแง่ที่ว่าในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นได้มีการนำเอาประชาชนออกลาดตระเวนร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ในส่วนของประเทศญี่ปุ่นมิได้นำเอาแนวทางการปฏิบัตินี้มาใช้ ยิ่งไปกว่านั้นประเทศญี่ปุ่นยังได้

จัดตั้งสถานีตำรวจชุมชนอันเป็นสถานีตำรวจย่อยขึ้นในชุมชน ซึ่งในจุดนี้ประเทศญี่ปุ่นได้ปฏิบัติการเป็นรูปธรรมมากกว่าประเทศสหรัฐอเมริกา ยิ่งไปกว่านั้นจะเห็นได้ชัดในกรณีของประเทศสิงคโปร์ที่นำเอาหลักการตำรวจชุมชนตามแนวของประเทศญี่ปุ่นมาใช้แทนที่จะปฏิบัติตามแนวของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศต้นแบบของหลักการตำรวจชุมชน ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นประเทศในเอเชียด้วยกัน สภาพแวดล้อมรวมถึงอุปนิสัยใจคอของประชาชนมีความคล้ายคลึงกันมากกว่า ทำให้การนำเอาหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ แม้แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาอันอาจกล่าวได้ว่าเป็นประเทศต้นแบบของหลักการตำรวจชุมชนก็ยังพบปัญหาในการนำแนวทฤษฎีนี้มาใช้ นั่นคือ การถูกโจมตีจากกลุ่มชุมชนธุรกิจและผู้มีรายได้อันสูงว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติการแต่ในเฉพาะพื้นที่ที่มีอาชญากรรมสูงหรือในเขตที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ทั้ง ๆ ที่กลุ่มชนเหล่านี้จ่ายภาษีมากกว่าแต่ได้รับการบริการน้อยกว่า รวมทั้งได้รับการต่อต้านจากเจ้าหน้าที่สายตรวจซึ่งอ้างว่าการนำหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ทำให้ล้าระวางในการทำงานมากขึ้น²²

การดำเนินการป้องกันอาชญากรรมตามหลักการตำรวจชุมชนมีกลยุทธ์และวิธีการมากมายหลายประการ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาว่าแนววิธีปฏิบัติตามหลักการตำรวจชุมชนมีความเหมาะสมหรือบกพร่องอย่างไรและเพียงใดเมื่อนำมาใช้ในประเทศไทย ณ ที่นี้ ผู้เขียนใคร่ขอแยกเป็นกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.4.1 การนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ในแง่ของการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น สามารถวิเคราะห์ความเหมาะสม และจุดบกพร่องในการนำมาใช้ประเทศไทยได้เป็นประเด็นดังนี้

²² Robert Troianowicz and Bonnie Bucqueroux, Community Policing : How to Get Started, p. 10-11.

1) สถานภาพของราษฎร

ตามแนวความคิดของหลักการตำรวจชุมชนนั้นต้องการที่จะดึงประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชุมชนเข้ามาร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในงานป้องกันอาชญากรรม เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องเป็นแกนนำในการปฏิบัติการโดยดึงมวลชนเข้าร่วมในงานดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าราษฎรผู้เข้าร่วมโครงการก็คืออาสาสมัคร ซึ่งวิธีการเข้าร่วมในงานป้องกันอาชญากรรมนั้นราษฎรสามารถเข้าร่วมได้หลายวิธี เช่น การร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็นในนโยบายการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม การช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมถึงในกรณีเกิดเหตุร้ายขึ้น ราษฎรก็อาจจะดำเนินการจับกุม ควบคุม หรือค้นผู้กระทำความผิดได้ เป็นต้น ดังนี้ จึงเท่ากับว่าผู้ปฏิบัติการตามหลักการตำรวจชุมชนนั้นมีอยู่ 2 ฝ่ายนั่นคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจและราษฎร ดังนั้น เมื่อต้องการนำหลักการตำรวจชุมชนมาใช้ในประเทศไทย ความจำเป็นที่จะต้องนำเอาราษฎรเข้ามาร่วมทำงานกับตำรวจจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่น่าวิเคราะห์ประการหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ราษฎรที่เข้ามาร่วมทำงานกับตำรวจจะอยู่ในฐานะใด ตามกฎหมายไทย

สำหรับสถานภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตามกฎหมายไทยนั้น เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าเป็นเจ้าพนักงาน ซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน²³ แต่สำหรับราษฎรนั้น กฎหมายบัญญัติให้มีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายและช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายกำหนด²⁴ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ตามหลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาซึ่งผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อที่ 4.1 ข้างต้นแล้ว อาจสรุปได้ว่าโอกาสที่ราษฎรจะสามารถเข้ามาช่วยเหลือราชการได้เกิดจากปัจจัยสองประการคือ การถูกเจ้าพนักงานเรียกให้ช่วยตามกฎหมายและการสมัครใจเข้าช่วยเหลือเจ้าพนักงานเอง ดังนั้น การชักนำราษฎรเข้ามาร่วมทำงานกับตำรวจตามหลักการตำรวจชุมชน ราษฎรก็จะตกอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(16)

²⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 54, 56

แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะนำราษฎรในชุมชนมาปฏิบัติการทุกคนคงเป็นไปได้อาก วิทยทางที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทยก็คือการเปิดอาสาสมัคร ทั้งนี้จะเห็นได้จากโครงการต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น สมาชิกแจ้งข่าวอาชญากรรม สมาชิกมูลนิธิร่วมกตัญญูและมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง เป็นต้น โครงการเหล่านี้มีส่วนช่วยงานเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอย่างมากและสมาชิกของโครงการส่วนใหญ่ก็เป็นอาสาสมัคร

สำหรับประเด็นในการกำหนดคุณสมบัติอาสาสมัครก็ถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นที่ทราบกันแล้วว่าการนำราษฎรเข้ามาช่วยงานเจ้าหน้าที่งานที่เสี่ยงภัยกว่าปกติ รวมทั้งในบางครั้งราษฎรอาจจะต้องกระทำการประจัญเจ้าหน้าที่ เช่น การจับกุม การค้น เป็นต้น ดังนั้นบุคคลที่จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครก็ควรที่จะมีวุฒิภาวะและวัยอันสมควร ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรจะนำแบบอย่างการกำหนดคุณสมบัติของอาสาสมัครตามแบบอย่างของหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองมาใช้ ซึ่งหลักเกณฑ์เหล่านั้นได้คำนึงถึงอายุ พื้นฐานความรู้ ภูมิฐานะ และประวัติของอาสาสมัครในการคัดเลือก

2) การคุ้มครองและการควบคุมราษฎร

เมื่อได้มีการกำหนดคัดเลือกตัวบุคคลเข้าเป็นอาสาสมัครแล้ว ราษฎรผู้เข้ามาปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะตกอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ ซึ่งราษฎรก็จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายตามที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ในบทนี้ข้างต้น นั่นคือ

1. ในกรณีราษฎรปฏิบัติการตามหน้าที่ ผู้ใดต่อสู้อหรือขัดขวางย่อมต้องมีความผิดและต้องรับโทษอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 138
2. ในกรณีราษฎรปฏิบัติการตามหน้าที่ ผู้ใดข่มขู่หรือขัดขวางย่อมต้องมีความผิดมากกว่าฆ่าคนธรรมดา นั่นคือต้องระวางโทษประหารชีวิตอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289(3)
3. ในกรณีราษฎรปฏิบัติการตามหน้าที่ ผู้ใดมิได้มีเจตนาฆ่าแต่ทำร้ายจนเป็นเหตุให้ราษฎรนั้นถึงแก่ความตาย ผู้นั้นต้องระวางโทษจำคุกหนักกว่ากระทำต่อบุคคลธรรมดาอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 290 วรรคสอง

4. ในกรณีราชกรปฏิบัติกรตามหน้าที่ ผู้ใดทำร้ายร่างกายย่อมต้องระวางโทษมากกว่ากระทำต่อบุคคลธรรมดาอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 296

นอกจากความคุ้มครองทางกฎหมายข้างต้นแล้ว ราชกรผู้มีฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานยังได้รับความคุ้มครองจากบทกฎหมายต่อไปนี้ก็คือ

1. ราชกรอาจอ้างการกระทำโดยป้องกันซึ่งจะทำให้ไม่มีความผิดอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้อย่างละเอียดแล้วในหัวข้อ

4.2.1 ข้างต้นแล้ว

2. ราชกรอาจอ้างการกระทำว่าเป็นการกระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องรับโทษเว้นแต่จะรู้ว่า เป็นคำสั่งโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 70 ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้อย่างละเอียดแล้วในหัวข้อ

4.3.2 ข้างต้นแล้ว

ส่วนในเรื่องการควบคุมอาสาสมัครนั้น นอกจากการกำหนดคุณสมบัติและการกำหนดอำนาจและหน้าที่ของอาสาสมัครซึ่งนับว่าเป็นการควบคุมเบื้องต้นแล้ว กฎหมายไทยยังไม่มีการควบคุมการกระทำของผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานโดยตรง ซึ่งโดยทั่วไปก็ยังใช้บทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญาเป็นเกณฑ์ ในกรณีนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรจะเพิ่มบทบัญญัติกฎหมายเพิ่มโทษแก่อาสาสมัครผู้อาศัยตำแหน่ง อำนาจ และหน้าที่ไปประพฤติกโดยมิชอบ ซึ่งจะเป็นการควบคุมและป้องปรามให้อาสาสมัครประพฤติดนเหมาะสมอีกทางหนึ่ง

4.4.2 วิธีการดำเนินงานตามหลักการตำรวจชุมชนที่ควรจะนำมาดำเนินการในประเทศไทย

1) สถานตำรวจชุมชน วิธีการนี้เป็นการดำเนินการตามหลักการตำรวจชุมชนตามแบบประเทศญี่ปุ่น โดยจัดตั้งสถานีตำรวจย่อยขึ้นในชุมชน และจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาประจำ นอกจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจะปฏิบัติหน้าที่ราชการตามปกติแล้ว ยังต้องออกตรวจตราและ

เยี่ยมเยือนประชาชนในเขตของตน จะได้ถามคำถามที่เกี่ยวกับงานของตำรวจไปด้วยพร้อมกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ให้คำชี้แนะแก่ประชาชนโดยทั่วไป สอดส่องดูแลสถานการณ์ต่าง ๆ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ แนะนำเอาวชนในการป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ

2) การออกแบบสอบถามความต้องการของประชาชน เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องออกแบบสอบถามและนัดประชุมผู้อาศัยในชุมชน ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจรู้ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชน เพื่อที่จะสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและแก้ไข้ปัญหาได้ถูกต้อง อันเป็นการป้องกันเชิงรุกมิให้ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างได้ผล

3) การประกาศหาและควบคุมดูแลอาสาสมัคร สิ่งจำเป็นประการสำคัญก็คือการประชาสัมพันธ์หาบุคคลเข้ามาเป็นอาสาสมัครร่วมกันทำงานด้านการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งงานในด้านนี้อาจเป็นการช่วยกันสอดส่องดูแลสถานแวดล้อม และสถานการณ์ของชุมชนมิให้เกิดภาวะเอื้ออำนวยต่อการเกิดอาชญากรรม หรือเป็นการนำประชาชนร่วมออกลาดตระเวนในชุมชนของตนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในบางครั้งบางคราว อันเป็นการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและต้องการปกป้องชุมชนของตนเองมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย